

ΕΛΛΑΔΑ

Η Κατάσταση του Περιβάλλοντος

- Μια Συνοπτική Έκθεση -

ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 2001

**ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ
& ΑΕΙΦΟΡΟΥ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ**

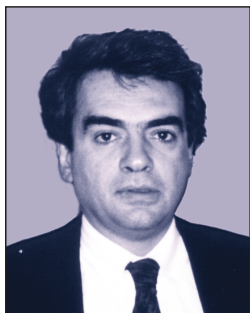
**ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ
& ΑΕΙΦΟΡΟΥ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ**

Βίλα Καζούλη, Κηφισίας & Γρηγορίου Λαμπράκη 1, 14561 Αθήνα
Τηλ.: 01-8089271, -2, Fax: 01-8084707, e-mail: ekpa@edpp.gr

Αυτή η σύντομη έκθεση για την κατάσταση του ελληνικού περιβάλλοντος συνιστά την πρώτη προσπάθεια του νεοσύστατου Εθνικού Κέντρου Περιβάλλοντος και Αειφόρου Ανάπτυξης (ΕΚΠΑΑ) να παράγει μια αξιόπιστη αναφορά στο θέμα αυτό. Αν και η εργασία αυτή απεδείχθη περισσότερο επίπονη απ' όσο αναμενόταν, λόγω των στενών χρονικών ορίων μέσα στα οποία έπρεπε να ολοκληρωθεί, αλλά και διαφόρων άλλων αστάθμητων παραγόντων, είμαστε στην ευχάριστη θέση να παρουσιάσουμε στο ευρύ κοινό μία αντικειμενική αποτίμηση της κατάστασης στην οποία βρίσκονται σήμερα τα ζητήματα της περιβαλλοντικής πολιτικής στην Ελλάδα.

Η έκδοση αυτή δε θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί χωρίς την εμπνευσμένη υποστήριξη και την οικονομική αρωγή του UNEP/MAP, το οποίο έδρασε τελικώς ως καταλύτης, σπρώχνοντας ένα νεογέννητο φορέα με ζωή μόλις τριών μηνών,

όπως ο Οργανισμός μας, να φέρει εις πέρας το πρωταρχικό έργο ευθύνης του, που είναι η παραγωγή στρατηγικής για το περιβάλλον. Θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε το προσωπικό του MAP και φυσικά το διευθυντή του και καλό μου φίλο, κ. Lucien Chabasson, για την εποικοδομητική συνεργασία..

Η «ταχύρρυθμη παραγωγή» αυτή έκδοση δε θα μπορούσε βεβαίως να πραγματοποιηθεί, χωρίς την πολύτιμη συμβολή των επιστημόνων που συνέγραψαν τα κεφάλαιά της. Τα ονόματά τους παρατίθενται στο οπισθόφυλλο του εντύπου που κρατάτε στα χέρια σας. Ήδη αποτελούν μέλη του δικτύου συνεργατών του ΕΚΠΑΑ

και αναμφισβήτητα θα συνεισφέρουν με τις γνώσεις και την εμπειρία τους σε μελλοντικές μας εκδόσεις. Για το τελικό προϊόν την αποκλειστική ευθύνη έχει φυσικά το προσωπικό μας.

Το ΕΚΠΑΑ, αν και βρίσκεται στα πρώτα του βήματα, έχει ήδη προσφέρει τη βάση για την επεξεργασία αξιόπιστων στοιχείων στο πλαίσιο του γενικότερου διαλόγου, που θα έχει ως στόχο την εκπόνηση συγκεκριμένων πολιτικών για το περιβάλλον και την αειφόρο ανάπτυξη στην Ελλάδα. Ο δρόμος για την ενσωμάτωση περιβαλλοντικών πολιτικών σε άλλες, κοινωνικού και οικονομικού περιεχομένου, θα είναι αναμφίβολα μακρύς και δύσκολος. Αλλά όλοι εμείς στο ΕΚΠΑΑ πιστεύουμε ότι το ταξίδι θα είναι γοητευτικό και ενδιαφέρον.

A handwritten signature in dark ink, appearing to be 'Μιχάλης Μοδινόης'.

Μιχάλης Μοδινός
Πρόεδρος του Εθνικού Κέντρου Περιβάλλοντος
και Αειφόρου Ανάπτυξης

Οκτώβριος 2001

Η έκδοση αυτή φιλοδοξεί να αποτελέσει καθρέφτισμα του περίπλοκου αλλά εξαιρετικά ενδιαφέροντος μωσαϊκού σχέσεων, που διαμορφώνονται στην Ελλάδα, με γνώμονα το περιβάλλον και την αειφόρο ανάπτυξη. Διατρέχει όλες τις περιοχές ενδιαφέροντος, όλα τα πεδία των συναφών δράσεων και μάλιστα σε διαφορετικά επίπεδα. Βασική του φιλοσοφία είναι το ότι επειδή όλοι μας αποτελούμε μέρος του προβλήματος, όλοι μας οφείλουμε να γίνουμε και μέρος της λύσης του. Αποτελεί επιπλέον ένα ακόμη βήμα προς την επίτευξη πολυποίκιλων δράσεων, συνδεδεμένων με την προαγωγή της ευαισθητοποίησης του κοινού σε θέματα περιβάλλοντος και αειφόρου ανάπτυξης, τόσο σε τοπική, όσο και σε εθνική κλίμακα.

Η έκδοση αυτή παρουσιάζει, ειδικότερα, μία από τις δραστηριότητες-κλειδιά που σχετίζονται με αυτά τα θέματα, τη Σύμβαση της Βαρκελώνης, η οποία έχει επικυρωθεί από τις 20 Μεσογειακές χώρες που -μαζί με την Ευρωπαϊκή Ένωση- αποτελούν τα συμβαλλόμενα μέρη της. Η Σύμβαση αυτή, που έχει τεθεί σε ισχύ εδώ και ένα τέταρτο του αιώνα, υπό την αιγίδα του Προγράμματος των Ηνωμένων Εθνών για το Περιβάλλον και του Μεσογειακού Σχεδίου Δράσης (UNEP/MAP), συνιστά ένα χειροπιαστό και αποτελεσματικό μέσον προστασίας της Μεσογείου από κάθε είδος ρύπανσης και υποβάθμισης, αλλά παράλληλα και ένα μέσον ενίσχυσης της αειφόρου ανάπτυξης στην περιοχή.

Η έκδοση αυτή εστιάζει στα θέματα περιβάλλοντος και αειφόρου ανάπτυξης, τις γενικότερες τάσεις και κατευθύνσεις, τις ανάγκες και τους περιορισμούς, τη συνοπτική παρουσίαση της κατάστασης του περιβάλλοντος στην Ελλάδα και τη δομή και τις δράσεις του Υπουργείου Περιβάλλοντος. Ένα της κεφάλαιο αφιερώνεται στη συνεργασία με το Μεσογειακό Σχέδιο Δράσης και με τη Μεσογειακή Επιτροπή για την Αειφόρο Ανάπτυξη. Εκφράζει, τέλος, την πρωτοβουλία του UNEP/MAP να συνεισφέρει στην προώθηση των θεμάτων περιβάλλοντος και αειφόρου ανάπτυξης, ενθαρρύνοντας τις προσπάθειες της Ελλάδας και ειδικότερα του Υπουργείου Περιβάλλοντος προς την κατεύθυνση της αποτελεσματικής δρομολόγησής τους.

Το Υπουργείο Περιβάλλοντος
Ελλάδα

Η Συντονιστική Ομάδα
UNEP/MAP

Το ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΟ ΣΧΕΔΙΟ ΔΡΑΣΗΣ (MAP/UNEP)

Το Μεσογειακό Σχέδιο Δράσης στοχεύει στην προστασία του περιβάλλοντος και στην προώθηση της ανάπτυξης στη λεκάνη της Μεσογείου. Ιδρύθηκε στη Βαρκελώνη το 1975 υπό την αιγίδα του Προγράμματος των Ηνωμένων Εθνών για το Περιβάλλον (UNEP). Η νομική του μορφή εμπεριέχει τη Σύμβαση της Βαρκελώνης που υπογράφηκε το 1975 και αναθεωρήθηκε το 1995 και 6 Πρωτόκολλα που αναφέρονται στη διαχείριση των παράκτιων περιοχών, στον έλεγχο και τη μέτρηση της ρύπανσης και στην προστασία της βιοποικιλότητας και των οικοσυστημάτων. Το MAP συντονίζεται από τη Γραμματεία της Συνθήκης της Βαρκελώνης, που εδρεύει στην Αθήνα.

Το UNEP/MAP δε συμφωνεί απαραίτητως με τα περιεχόμενα αυτής της έκδοσης, που αποτελούν εργασία και εκφράζουν αποκλειστικά τις απόψεις του Εθνικού Κέντρου Περιβάλλοντος και Αειφόρου Ανάπτυξης (ΕΚΠΑΑ) της Ελλάδας.

UNEP/MAP Συντονιστική Ομάδα

Τηλ.: 301-7273100, Fax: 301-7253196-7

e-mail: unepmedu@unepmap.gr, www.unepmap.gr

Περιεχόμενα

σελίδα

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η κατάσταση του περιβάλλοντος στην Ελλάδα: βιωσιμότητα και ενσωμάτωση	6
---	---

A ΤΟ ΓΕΝΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

1. Το γεωγραφικό πλαίσιο	8
2. Το οικονομικό και κοινωνικό πλαίσιο	8
3. Το νομικό και διοικητικό πλαίσιο για το περιβάλλον	10
4. Περιβαλλοντικές συμβάσεις και διεθνείς σχέσεις	12
5. Το Μεσογειακό Σχέδιο Δράσης και η Σύμβαση της Βαρκελώνης	13

B ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΗΣ ΦΥΣΗΣ ΚΑΙ ΕΛΕΓΧΟΣ ΤΗΣ ΡΥΠΑΝΣΗΣ

1. Χωροταξική και οικιστική πολιτική	15
2. Προστατευόμενες περιοχές και βιολογική ποικιλότητα	16
3. Η προστασία των δασών και δασικών οικοσυστημάτων	18
4. Γεωργικός τομέας και αγροτικό περιβάλλον	19
5. Η διαχείριση των υδατικών πόρων	21
6. Η πολιτική για την ενέργεια και τις κλιματικές αλλαγές	22
7. Η ποιότητα της ατμόσφαιρας	24
8. Διαχείριση στερεών απορριμμάτων	26
9. Τουρισμός και παράκτιο περιβάλλον	27

Γ ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Ο δρόμος προς την αειφορία	29
----------------------------------	----

Η κατάσταση του περιβάλλοντος στην Ελλάδα: βιωσιμότητα και ενσωμάτωση

Γενικώς πιστεύεται ότι η Ελλάδα διαθέτει καλή ποιότητα περιβάλλοντος. Το σχετικά μη-υποβαθμισμένο φυσικό τοπίο, η ποιότητα των νερών κολύμβησης, η υψηλή βιοποικιλότητα σε συνδυασμό με μεγάλη ποικιλία βιοτόπων, αφήνουν αρχικά θετικές εντυπώσεις στον ευαίσθητο επισκέπτη. Παρ' όλα αυτά οι δραματικές κοινωνικο-οικονομικές αλλαγές των τελευταίων ετών είχαν μάλλον αντιφατικά αποτελέσματα που συνιστούν πρόκληση για τις ελληνικές αρχές. Το αστικό περιβάλλον έχει υποβαθμιστεί σε πολλές περιπτώσεις, τα κυκλοφοριακά προβλήματα στις μεγαλουπόλεις της χώρας επιδεινώνονται, η ερημοποίηση των εδαφών συνιστά απειλή και το φυσικό περιβάλλον καλεί σε συντονισμένη δράση που θα απολήξει σε μία «περιβαλλοντική μεταρρύθμιση».

Η μεταπολεμική περίοδος χαρακτηρίστηκε από θεαματική, αν και ανεξέλεγκτη ανάπτυξη. Όμως σταδιακά, σειρά θεσμικών αλλαγών δημιούργησαν τις προϋποθέσεις για αλλαγή των συμπεριφορών και ώριμη αντιμετώπιση των περιβαλλοντικών προβλημάτων. Για παράδειγμα, η ποιότητα του αέρα στην Αθήνα βελτιώθηκε παρά την δραματική αύξηση των ΙΧ, λόγω της ανανέωσης του στόλου με το μέτρο της απόσυρσης, της εισαγωγής νέας τεχνολογίας στα μέσα μαζικής μεταφοράς και της λειτουργίας του μετρό. Η συστηματική αποκατάσταση μνημείων και η ανακαίνιση έργων αρχιτεκτονικής κληρονομιάς, σε συνδυασμό με τη δημιουργία δικτύων πεζοδρόμων στις μεγάλες πόλεις της χώρας, προσέδωσαν αναζωογονητικό τόνο σε ορισμένα ιστορικά κέντρα. Ταυτόχρονα, το NATURA 2000, ένα μεγάλος κλίμακας Ευρωπαϊκό πρόγραμμα που αφορά στη διατήρηση και διαχείριση της φυσικής κληρονομιάς, βρίσκεται σε εξέλιξη.

Σε άλλους τομείς και ειδικότερα σε αυτούς όπου η οικονομική πολιτική δεν ενσωμάτωσε την περιβαλλοντική διάσταση, παρουσιάστηκε μικρότερη ή και καθόλου πρόοδος. Για παράδειγμα, το επίπεδο των ατμοσφαιρικών εκπομπών ανά μονάδα ΑΕΠ ήταν σχετικά υψηλό (0,75 τόνοι ανά 1000\$ συγκριτικά με το 0,52 της ΕΕ), κυρίως λόγω της μεγάλης εξάρτησης του βιομηχανικού τομέα από την ηλεκτροπαραγωγή με πρώτη ύλη το λιγνίτη. Κατά τις δεκαετίες του '80 και του '90, οι εκπομπές CO₂ τριπλασιάστηκαν, ενώ παρουσιάστηκε αύξηση κατά 50% της κατά κεφαλήν κατανάλωσης ενέργειας (όταν κατά την αντίστοιχη περίοδο στις Ευρωπαϊκές χώρες η αύξηση ήταν μόλις 5%). Η κατανάλωση ενέργειας παραμένει στενά συνδεδεμένη με την οικονομική ανάπτυξη. Σε άλλους οικονομικούς τομείς, όπως η γεωργία, η δασική εκμετάλλευση, οι μεταφορές και ο τουρισμός, πολλά θα πρέπει να γίνουν ώστε να ενσωματωθεί η περιβαλλοντική διάσταση.

Στην πραγματικότητα οι παραπάνω τομείς επηρέασαν αισθητά την κατάσταση του περιβάλλοντος στην Ελλάδα, συχνά εμποδίζοντας την κεφαλαιοποίηση των κερδών που επιτεύχθηκαν στα πλαίσια άσκησης της περιβαλλοντικής πολιτικής. Για την υποστήριξη και προώθηση της βιωσιμότητας απαιτείται η άμεση υιοθέτηση ολοκληρωμένων στρατηγικών. Όμως, όποτε και όπου εφαρμόστηκαν ανάλογες στρατηγικές, αυτές αποδείχθηκαν τουλάχιστον ελλιπείς. Ο οριζόντιος συντονισμός και η συνεργασία μεταξύ των θεσμικών φορέων θα πρέπει να βελτιωθεί και το νεοσύστατο Εθνικό Κέντρο Περιβάλλοντος και Αειφόρου Ανάπτυξης αναμένεται να διαδραματίσει έναν κομβικό ρόλο στην όλη διαδικασία. Η ιεραρχική δομή του συστήματος διοίκησης στην Ελλάδα και ο μεγάλος αριθμός δημόσιων υπηρεσιών που αναμιγνύονται σε θέματα περιβάλλοντος, λειτουργούν ανασταλτικά προς αυτή την κατεύθυνση. Εν τούτοις, το Υπουργείο Περιβάλλοντος, σε ένα μεγάλο βαθμό κατάφερε να κάνει προόδους ως προς την ενσωμάτωση της περιβαλλοντικής διάστασης σε τομείς της

αρμοδιότητάς του (οικιστική πολιτική, χωροταξία, δημόσια έργα) καθώς και σε άλλους, όπως ο ενεργειακός τομέας και οι μεταφορές. Παρόμοιες, αν και μικρότερης κλίμακας βελτιώσεις βρίσκονται καθ' οδόν στους τομείς της γεωργίας και της βιομηχανίας. Χωρίς αμφιβολία θα πρέπει να υιοθετηθεί η φιλοσοφία της από κοινού αντιμετώπισης των προβλημάτων.

Τα οικονομικά εργαλεία έχουν περιορισμένη εφαρμογή στην περιβαλλοντική πολιτική, όπως άλλωστε και αλλού. Ο βαθμός επιχορήγησης ορισμένων τομέων (γεωργία, βιομηχανία, ενέργεια, μεταφορές) θα πρέπει μάλλον να επανεξεταστεί, ώστε να αποφευχθούν φαινόμενα παραμόρφωσης της αγοράς και αρνητικές επιπτώσεις στο περιβάλλον. Ορισμένα οικονομικά εργαλεία είχαν αναμφίβολα θετικά αποτελέσματα, όπως η σταδιακή αύξηση της τιμής του πόσιμου νερού για τους μεγάλους καταναλωτές, η παύση των επιδοτήσεων στα λιπάσματα, η ανανέωση του στόλου των αυτοκινήτων στην Αθήνα, η αυστηρή επιβολή προστίμων σε περιπτώσεις θαλάσσιας ρύπανσης και ο ειδικός φόρος, ο λεγόμενος «πράσινος», στα καύσιμα. Ακόμη, τόσο η τιμή της ενέργειας, όσο και του νερού δεν απεικονίζουν τα πραγματικά εξωτερικά τους κόστη, καθώς το κόστος της ρύπανσης ή το «δικαίωμα χρήσης» δεν έχουν πλήρως ενσωματωθεί σ' αυτές. Πολλές μορφές επιχορηγήσεων χρησιμοποιήθηκαν για τη βελτίωση της κατάστασης του περιβάλλοντος (εγκαταστάσεις βιολογικής επεξεργασίας λυμάτων, φίλτρα για την αντιμετώπιση της ατμοσφαιρικής ρύπανσης, εξοικονόμηση ενέργειας, κλπ).

Η Ελληνική Περιβαλλοντική Πολιτική έχει εκσυγχρονιστεί την τελευταία δεκαετία, κυρίως λόγω της εναρμόνισης με την Ευρωπαϊκή Νομοθεσία και των χρηματοδοτήσεων από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Οι εθνικές προτεραιότητες πέρασαν, πολλές φορές, σε δεύτερη μοίρα καθώς η Ευρωπαϊκή πολιτική αντικατοπτρίζει τις προτεραιότητες των «βορείων εταίρων». Παρ' όλα αυτά, κανονισμοί και οδηγίες της ΕΕ ενσωματώθηκαν σε μεγάλο βαθμό στη νομοθεσία. Πρέπει όμως να τονισθεί ότι, παρά την ανάγκη διαρκούς ενημέρωσης και συμμόρφωσης με την Ευρωπαϊκή νομοθεσία, μεγάλο βάρος πρέπει να δοθεί σε άλλα εργαλεία πολιτικής (κοινωνικο-οικονομικά). Για τη βελτιστοποίηση της απόδοσης των Επιχειρησιακών Προγραμμάτων και για την μετακίνηση από την παρέμβαση στην πρόληψη, αναπτύσσεται μία νέα στρατηγική προοπτική: η χώρα θα έχει σύντομα τη δική της συστηματική περιβαλλοντική αξιολόγηση και τον δικό της στρατηγικό περιβαλλοντικό σχεδιασμό. Σε αυτή την κατεύθυνση κινούνται δημόσιοι συμβουλευτικοί μηχανισμοί, ενώ σημαντικές πρωτοβουλίες έχουν αναληφθεί για την προώθηση αξιόπιστων μεθόδων ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης του κοινού. Οι ΜΚΟ, τα συνδικάτα και η βιομηχανία αποκτούν τελευταία σημαντικό ρόλο στην προσπάθεια εξοικείωσης του κοινού με έννοιες όπως το περιβάλλον και η βιωσιμότητα.

Οι συνολικές δημόσιες και ιδιωτικές δαπάνες για το περιβάλλον υπολογίζονται στο 1,4% του ΑΕΠ. Σε μεγάλο βαθμό οι τρέχουσες επενδύσεις ενισχύονται από Κοινοτικά κονδύλια και ουσιαστικά η χώρα προετοιμάζεται για την επερχόμενη μετα-συγχρηματοδοτούμενη περίοδο, όπου η Ευρωπαϊκή βοήθεια θα εξασθενήσει. Σε κάθε περίπτωση όμως, οι επενδύσεις σε υποδομές για το περιβάλλον χαρακτήρισαν σε μεγάλο βαθμό την Ελληνική Περιβαλλοντική Πολιτική της τελευταίας δεκαετίας (Ταμείο Συνοχής, Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Περιβάλλον», Τομεακά και Περιφερειακά Επιχειρησιακά Προγράμματα). Η διαχείριση του νερού και η επεξεργασία των αποβλήτων υπήρξαν οι τομείς προτεραιότητας για τα επενδυτικά προγράμματα και οι συνολικές δαπάνες για την καταπολέμηση της ρύπανσης πλησίασαν το 1% του ΑΕΠ. Προσοχή πάντως πρέπει να δοθεί στη διαχείριση και λειτουργία αυτών των νέων εγκαταστάσεων.

Σημαντικά βελτιωμένες κατά τα τελευταία χρόνια, οι Μελέτες Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων έχουν αποδειχθεί ένα χρήσιμο εργαλείο για τις διαδικασίες έγκρισης περιβαλλοντικών όρων και τις αδειοδοτήσεις κάθε είδους έργων. Μια νέα Ευρωπαϊκή Οδηγία αναμένεται να επιβάλει την στρατηγική αξιολόγηση των έργων συνεισφέροντας δραστικά στη βελτίωση του περιβαλλοντικού σχεδιασμού. Εντούτοις, η αδυναμία επίβλεψης και επιβολής των περιβαλλοντικών όρων υπήρξε η «Αχίλλειος πτέρνα» για την εφαρμογή της περιβαλλοντικής πολιτικής στην Ελλάδα, γεγονός που επέδρασε αρνητικά στην λήψη αποφάσεων και αποδυνάμωσε την αποτελεσματικότητα πολλών έργων.

1. Το γεωγραφικό πλαίσιο

Η έκταση της Ελλάδας ανέρχεται σε 130,1 Km² εκ των οποίων το 20% αντιστοιχεί στα 3.000 νησιά της. Το εξαιρετικά ποικίλο, τεμαχισμένο και τραχύ ανάγλυφο της χώρας φιλοξενεί τους σημαντικότερους τύπους οικοσυστημάτων και μία υψηλή βιοποικιλότητα. Σχεδόν το 70% της έκτασής της είναι λοφώδες ή ορεινό με απότομες κλίσεις και πολλές κορυφές οι οποίες συχνά ξεπερνούν τα 2.500 μέτρα. Διαθέτει τη μεγαλύτερη ακτογραμμή στην Ευρώπη με συνολικό μήκος που ξεπερνά τα 13.000 χιλιόμετρα, εκ των οποίων το 5% περίπου ανήκει σε οικολογικά ευαίσθητες περιοχές διεθνούς σημασίας. Τα μεγαλύτερα αστικά της κέντρα είναι παράκτια. Εκεί εντοπίζεται, μαζί φυσικά με τα νησιά της, το σύνολο σχεδόν της τουριστικής υποδομής.

Το κλίμα της Ελλάδας είναι Μεσογειακό με θερμά, ξηρά καλοκαίρια και ήπιους χειμώνες, με εξαίρεση κάποιες ορεινές περιοχές. Η οροσειρά τις Πίνδου, διαιρεί τη χώρα από Βορρά προς Νότο δημιουργώντας μια ποικιλία κλιματικών συνθηκών. Στο δυτικό τμήμα η ετήσια βροχόπτωση αγγίζει τα 1.200 mm, σχεδόν τρεις φορές υψηλότερη από το αντίστοιχο ανατολικό τμήμα, σχηματίζοντας διαφορετικούς τύπους βιοτόπων, που χαρακτηρίζονται από περισσότερη βλάστηση, κυρίως δασική. Σε γενικές γραμμές η βροχόπτωση είναι υψηλότερη στην περιφέρεια (Ιόνια νησιά, βουνά, ανατολικό Αιγαίο, δυτική ενδοχώρα) παρά στο κέντρο της χώρας.

Τμήματα της ενδοχώρας, όπως πολλά νησιά του Αιγαίου και η Κρήτη, διατρέχουν σημαντικό κίνδυνο ερημοποίησης λόγω της ανθρώπινης πίεσης και των κλιματικών αλλαγών. Ένα 30% των επιφανειακών υδάτων πηγάζουν ή απλά διατρέχουν γειτονικές χώρες (Αλβανία, FYROM, Βουλγαρία και Τουρκία). Το γεγονός ότι τα μεγαλύτερα ποτάμια της χώρας (Εβρος, Νέστος, Αξιός, Στρυμόνας) πηγάζουν σε άλλες χώρες, αποτελεί σημαντικό κίνητρο για διεθνείς συνεργασίες και περιφερειακά προγράμματα διαχείρισης των κοινών φυσικών πόρων. Το ίδιο ισχύει και για τις λίμνες Δοϊράνη και Πρέσπες (Μεγάλη και Μικρή). Οι τελευταίες μάλιστα έγιναν πρόσφατα αντικείμενο μιας τριμερούς διακρατικής συμφωνίας για κοινή διαχείριση, στα πλαίσια της δημιουργίας ενός Βαλκανικού Φυσικού Πάρκου.

Πάνω από το 40% της έκτασης της χώρας έχει υψόμετρο άνω των 500 μέτρων. Περισσότερο από το 1/3 του εδάφους καλλιεργείται (με το 40% από αυτό να αρδεύεται), τα 2/5 καλύπτονται από μόνιμη χαμηλή βλάστηση και το 1/5 από δάση. Ένα 5% της συνολικής έκτασης καταλαμβάνεται από δεύτερη κατοικία. Οι κατασκευές αυτές, συχνά αυθαίρετες, υποβαθμίζουν το τοπίο με ενίοτε μη αντιστρεπτό τρόπο.

Η Ελλάδα καλύπτεται κατά το 0,5% της έκτασής της από περισσότερες από 40 λίμνες συνολικής έκτασης 60.000 εκταρίων περίπου. Οι λίμνες Βεγορίτιδα και Βόλβη στη Μακεδονία (5.400 και 7.000 εκτάρια αντιστοίχως) και η Τριχωνίδα στην Κεντρο-δυτική Ελλάδα (9.600 εκτάρια) είναι οι μεγαλύτερες. Η Μεγάλη Πρέσπα (4.300 εκτάρια) βρίσκεται στα σύνορα με τη FYROM και την Αλβανία. Το 80-85% των πόσιμων υδάτων είναι επιφανειακό και το υπόλοιπο είναι υπόγειο. Σχεδόν το μισό αρδεύσιμο νερό, αντλείται από τους υπόγειους υδροφορείς.

2. Το οικονομικό και κοινωνικό πλαίσιο

Η Ελλάδα είναι ταυτόχρονα Ευρωπαϊκή, Μεσογειακή και Βαλκανική χώρα. Η θέση της στο Νοτιοανατολικό άκρο της Ευρώπης της προσδίδει μοναδικά γεωπολιτικά και φυσικά χαρακτηριστικά. Η αλματώδης οικονομική ανάκαμψη της χώρας, κατά την τελευταία δεκαετία, είχε ως επιστέγασμα την είσοδό της, το 2000, στην Οικονομική Νομισματική Ένωση (ΟΝΕ). Παράλληλα η Ελλάδα κατάφερε να εξαπλασιάσει μεταπολεμικά το ΑΕΠ της, επιτυγχάνοντας μέσο ρυθμό αύξησης μεγαλύτερο του 3% ετησίως κατά την τελευταία πενταετία, γεγονός που έφερε το εθνικό της εισόδημα στα δύο τρίτα περίπου του μέσου όρου της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Τα συνεχώς ανερχόμενα καταναλωτικά επίπεδα, σε συνδυασμό με την περαιτέρω οικονομική ανάπτυξη της χώρας, αναμένεται να δημιουργήσουν σημαντικές πιέσεις στους φυσικούς πόρους, χωρίς όμως να αποκλείεται και το ενδεχόμενο να οδηγήσουν ταυτόχρονα σε αύξηση της περιβαλλοντικής συνείδησης και ευαισθητοποίησης. Προς το

παρόν, η «περιβαλλοντική σύγκλιση» της Ελλάδας με τους Ευρωπαίους εταίρους της, δεν είναι τόσο σαφής όσο η οικονομική. Η Ελλάδα, εν τούτοις, διαδραματίζει πρωταγωνιστικό ρόλο σε διεθνή θέματα της ευρύτερης περιοχής της και τελευταία συμμετέχει ως δότρια χώρα σε προγράμματα Αναπτυξιακής Βοήθειας του ΟΟΣΑ χορηγώντας το 0,15% του ΑΕΠ της.

Η οικονομία της Ελλάδας είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με το δημόσιο τομέα. Τα τελευταία χρόνια, η αυστηρή νομισματική πολιτική οδήγησε σε σημαντική μείωση του δημοσίου ελλείμματος και του πληθωρισμού. Ο τελευταίος μειώθηκε κάτω από το 2% λίγους μήνες πριν η χώρα εισέλθει στην Οικονομική και Νομισματική Ένωση τον Ιούνιο του 2000, όταν στις αρχές του 1990 κυμαίνονταν κοντά στο 20%. Το δημόσιο έλλειμμα έπεσε κάτω από το 3% του ΑΕΠ, ικανοποιώντας το κριτήριο που τέθηκε το 1998 από τη συνθήκη του Μάαστριχ, ενώ συνεχίζει να μειώνεται σταθερά. Η διεύρυνση της φορολογικής βάσης και η καταπολέμηση της φοροδιαφυγής απέτέλεσαν το κλειδί για αυτήν την επιτυχία. Εντούτοις, το εξωτερικό χρέος της χώρας παραμένει σημαντικό, παρά τις σημαντικές βελτιώσεις των τελευταίων ετών. Η αποπληρωμή των τοκοχρεολυσίων υπολογίζεται ότι ανέρχεται στο 8% του ΑΕΠ, περιορίζοντας σε μεγάλο βαθμό τους διαθέσιμους δημόσιους πόρους. Σύμφωνα με το δεύτερο σχέδιο οικονομικής σύγκλισης, θα χρειαστούν περί τα δέκα χρόνια για να μειωθεί το εξωτερικό χρέος σε επίπεδα κάτω του 60% του ΑΕΠ, που αποτελεί τον στόχο του Μάαστριχ.

Εξέλιξη του ΑΕΠ, της κατανάλωσης πρωτογενούς ενέργειας και της εκπομπής CO₂ στην Ελλάδα

Η Ελλάδα είναι μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης από το 1981. Το ΑΕΠ της ανέρχεται στα 130 δισεκατομμύρια δολάρια σε τρέχουσες τιμές ενώ το κατά κεφαλήν ΑΕΠ υπερβαίνει τα 11.000 δολάρια. Οι δημόσιες επενδύσεις αυξήθηκαν σημαντικά την τελευταία δεκαετία. Τα δύο τρίτα των δημοσίων επενδύσεων συγχρηματοδοτούνται από την ΕΕ, ενώ οι απευθείας χρηματοδοτήσεις αντιστοιχούν σε περισσότερο από το 40% των συνολικών δημοσίων επενδύσεων.

Οι χρηματοδοτήσεις από την ΕΕ αντιστοιχούν σε ποσοστό γύρω στο 5% του ΑΕΠ. Η Ελληνική συμβολή στην ΕΕ ανέρχεται στο 1% του ΑΕΠ της, κατά συνέπεια οι καθαρές χρηματοδοτήσεις από την ΕΕ ανέρχονται στο 4% του ΑΕΠ. Κατά την τρέχουσα περίοδο και για 6 χρόνια, η χώρα χρηματοδοτείται από το Τρίτο Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης (Γ' ΚΠΣ), το οποίο συνολικά είναι της τάξεως των 16 τρισεκατομμυρίων δραχμών. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι μία τόσο εντυπωσιακά υψηλή επένδυση απαιτεί ένα ισχυρό θεσμικό πλαίσιο σε συνδυασμό με έναν σταθερό μακροχρόνιο και βραχυχρόνιο σχεδιασμό. Το Γ' ΚΠΣ αποτελεί μία πρώτης τάξης ευκαιρία να περιοριστούν οι πιθανότητες αρνητικών επιπτώσεων στο περιβάλλον της χώρας μέσα από ουσιαστικές επενδύσεις για την διατήρηση και προστασία του.

Περίπου το 20% του εργατικού δυναμικού της Ελλάδας απασχολείται στον πρωτογενή τομέα. Η αγροτική παραγωγή (κυρίως φυτική) υπολογίζεται στο 15% του ΑΕΠ και αντιστοιχεί στο 26% των εξαγωγών της χώρας. Το ορεινό και συχνά βραχώδες ανάγλυφο της χώρας ευνοεί τη βόσκηση. Αξίζει να σημειωθεί ότι τα αιγοπρόβατα υπολογίζονται σε 15 εκατομμύρια. Η συνεισφορά του τομέα της μεταποίησης αντιστοιχεί στο 20% του ΑΕΠ, ενώ περιορίζεται σε έναν ορισμένο αριθμό κατηγοριών προϊόντων, καθιστώντας τον τομέα μάλλον ευαίσθητο σε εξωτερικές πιέσεις από τον διεθνή ανταγωνισμό. Ο τομέας των μεταφορών αντιστοιχεί στο 8% του ΑΕΠ, ενώ ο Ελληνικός εμπορικός στόλος αντιπροσωπεύει το 9% του παγκόσμιου εμπορικού στόλου. Η κατά κεφαλήν ενεργειακή ένταση βρίσκεται σχετικά κοντά στον Ευρωπαϊκό μέσο όρο, αλλά αυξάνεται ραγδαία (πάνω από 18% τις δύο τελευταίες δεκαετίες), κυρίως λόγω της εντατικής χρήσης λιγνίτη για παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας.

Τέλος, ο τουριστικός τομέας αντιστοιχεί στο 6% του ΑΕΠ, τοποθετώντας τη χώρα μεταξύ των 20 κορυφαίων τουριστικών προορισμών σε παγκόσμια κλίμακα.

Ο πληθυσμός της Ελλάδας πλησιάζει τα 11 εκατομμύρια και η πυκνότητά του είναι από τις μικρότερες στην Ε.Ε. (80 κάτοικοι ανά χλμ²). Μεγάλες εκτάσεις, κυρίως ορεινές και νησιωτικές παραμένουν ακατοίκητες το χειμώνα, απόρροια των μαζικών μεταπολεμικών μετακινήσεων, οι οποίες ερήμωσαν το 40% των αγροτικών κοινοτήτων. Παρά τις προσπάθειες για ανάπτυξη της περιφέρειας, η αστικοποίηση εξακολουθεί να είναι έντονη, επιτείνοντας την υποβάθμιση του δομημένου περιβάλλοντος και αφήνοντας τους αγροτικούς πόρους απροστάτευτους από την αστική επέκταση. Ο πληθυσμός της Ελλάδας είναι συγκεντρωμένος σε ποσοστό 90% κατά μήκος της ακτογραμμής, ενώ κατά τη θερινή περίοδο σε μερικές από τις τουριστικές περιοχές ο πληθυσμός δεκαπλασιάζεται. Το 50% του πληθυσμού κατοικεί στα δύο μεγάλα αστικά κέντρα (την Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη), ενώ το 80% κατοικεί σε μεγάλες πόλεις, καθιστώντας την Ελλάδα μια ιδιαίτερα αστικοποιημένη χώρα. Πάντως, ο ρυθμός αστικοποίησης της Ελλάδας παρουσιάζει μείωση από τη δεκαετία του '70.

Ο μέσος ετήσιος ρυθμός αύξησης του πληθυσμού κατά τα τελευταία 15 χρόνια κινείται γύρω στο 0.5% και φθίνει σταθερά. Ο ρυθμός γεννήσεων το 2000 είναι μικρότερος κατά 40% σε σχέση με το 1971, ενώ η ήδη μειωμένη γεννητικότητα (1,2 παιδιά ανά γυναίκα) αναμένεται να ελαττωθεί περισσότερο. Ως αποτέλεσμα όλων αυτών, ο πληθυσμός της Ελλάδας παρουσιάζεται γηρασμένος, με το ένα πέμπτο του άνω των 65 ετών. Αυτή η τάση, σε συνδυασμό με το γεγονός ότι το προσδόκιμο ζωής πλησιάζει τα 80 χρόνια, δημιουργούν ισχυρότατες πιέσεις στο σύστημα κοινωνικής ασφάλισης καθώς και στο εθνικό σύστημα υγείας.

Σε ότι αφορά στην απασχόληση, το 20% περίπου των εργαζομένων απασχολούνται στη βιομηχανία και ένα ποσοστό 20% στη γεωργία, ενώ το υπόλοιπο 60%, το οποίο συνεχώς αυξάνει, σχετίζεται με τον τομέα των υπηρεσιών. Πάνω από ένα εκατομμύριο μεταναστών, κυρίως από τις πρώην ανατολικές χώρες, εισήλθαν τη δεκαετία του '90 στη χώρα, συνιστώντας σήμερα το 15% των εργατικού δυναμικού. Περί τους 370.000 αλλοδαπούς εργαζομένους νομιμοποιήθηκαν το 1998 βάσει σχετικού προγράμματος του Υπουργείου Εργασίας και ένας αντίστοιχος αριθμός πρόκειται να νομιμοποιηθεί εντός του 2001. Ενώ η μετανάστευση αποτελεί, σε γενικές γραμμές ένα στοιχείο ανανέωσης για το σύστημα κοινωνικής πρόνοιας και συχνά αναζωογονεί την τοπικές οικονομίες, παράλληλα θέτει με το μέγεθός της νέες προκλήσεις στη δομή του κράτους και στις δημόσιες υποδομές.

3. Το Νομικό και Διοικητικό πλαίσιο για το Περιβάλλον

Σύμφωνα με το Άρθρο 24 του Συντάγματος του 1975, η προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος αποτελεί υποχρέωση του Κράτους. Η χώρα απέκτησε για πρώτη φορά ένα πλέγμα διατάξεων σχετικών με την προστασία του περιβάλλοντος και το χωροταξικό σχεδιασμό το 1976¹. Μετά την ένταξη της χώρας στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα, ο κύριος όγκος της περιβαλλοντικής νομοθεσίας απορρέει από την εναρμόνιση με τις Κοινοτικές Οδηγίες. Ο νόμος-πλαίσιο του 1986 για την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος, αποτελεί ουσιαστικά τη θεμελίωση της Ελληνικής Περιβαλλοντικής Πολιτικής².

Το 1980 ιδρύθηκε το Υπουργείο Χωροταξίας, Οικισμού και Περιβάλλοντος (ΥΧΟΠ) σε μια προσπάθεια να συγκεντρωθούν όλες οι αρμοδιότητες οι σχετικές με το περιβάλλον σε ένα φορέα και πέντε χρόνια αργότερα ενσωματώθηκε σε αυτό το Υπουργείο Δημοσίων Έργων, δημιουργώντας το Υπουργείο Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων (ΥΠΕΧΩΔΕ). Η λογική στην οποία στηρίχθηκε αυτή η συγκέντρωση εξουσιών, σχετίζεται με τη βούληση για ενσωμάτωση της περιβαλλοντικής διάστασης στα δημόσια έργα και την αποφυγή προστριβών και καθυστερήσεων μεταξύ των υπουργείων, η οποία αποτελούσε τροχοπέδη τόσο για την οικονομική ανάπτυξη όσο και για την προστασία του περιβάλλοντος. Όπως ήταν επόμενο, οι αρμοδιότητες για ζητήματα περιβαλλοντικά, χωροταξικού σχεδιασμού και οικιστικής ανάπτυξης, πέρασαν σε ένα Υφυπουργείο Περιβάλλοντος και Χωροταξίας, υπεύθυνο για την παραγωγή της περιβαλλοντικής πολιτικής στην Ελλάδα. Η συνεργασία και ο συντονισμός με το υπεύθυνο τμήμα του Υπουργείου για τα δημόσια έργα υλοποιείται από ένα Γενικό Γραμματέα, ο οποίος αναφέρεται απευθείας στον Υπουργό.

Το Υφυπουργείο Περιβάλλοντος και Χωροταξίας είναι υπεύθυνο για το σχεδιασμό και την άσκηση των πολιτικών για την προστασία του περιβάλλοντος, όπως και για την εφαρμογή της υπάρχουσας νομοθεσίας, συμπεριλαμβανομένου ενός σημαντικού αριθμού διεθνών συμβάσεων που έχουν

επικυρωθεί από τη χώρα. Μία άλλη σημαντική δραστηριότητα του Υφυπουργείου είναι η προώθηση ποικίλων περιβαλλοντικών προγραμμάτων.

Η αναβάθμιση του αστικού περιβάλλοντος, η διατήρηση της εθνικής κληρονομιάς, η προστασία των φυσικών πόρων, η προώθηση της οικολογικής δόμησης και η διαχείριση των υδατικών πόρων, αποτελούν μερικές από τις βασικότερες προτεραιότητες του Υφυπουργείου.

Αξίζει να σημειωθεί ότι το Υφυπουργείο Περιβάλλοντος και Χωροταξίας δεν είναι ο αποκλειστικός αρμόδιος φορέας για περιβαλλοντικά θέματα. Εκτός από την επιβεβλημένη ενσωμάτωση της περιβαλλοντικής διάστασης σε όλες ανεξαιρέτως τις τομεακές πολιτικές, προκύπτει και η αναγκαιότητα συντονισμού με άλλα Υπουργεία που έχουν ανάλογες αρμοδιότητες σε συγκεκριμένους περιβαλλοντικούς τομείς. Ως χαρακτηριστικό παράδειγμα αναφέρεται η μέχρι σήμερα αποκλίνουσα προσέγγιση στη διαχείριση και διάθεση του νερού πέντε διαφορετικών Υπουργείων και ενός μεγάλου αριθμού ανεξάρτητων δημόσιων οργανισμών. Επιπλέον, παρά την καταρχήν ανεμπόδιστη ανταλλαγή πληροφοριών μεταξύ του Υφυπουργείου Περιβάλλοντος και Χωροταξίας και της Γενικής Γραμματείας Δημόσιων Έργων, η φιλοσοφία που ακολουθήθηκε σε πολλές περιπτώσεις σημαντικών προγραμμάτων από την τελευταία, βασιζόταν σε διαφορετικές προτεραιότητες.

Η μεγάλη πρόκληση που αντιμετωπίζει το Υφυπουργείο Περιβάλλοντος και Χωροταξίας, είναι να αποκτήσει τη συναίνεση της τοπικής αυτοδιοίκησης στην εφαρμογή της περιβαλλοντικής πολιτικής και νομοθεσίας. Πρόκειται για έναν σημαντικό παράγοντα που θα συμβάλει θετικά στην επιτυχή εφαρμογή της Ευρωπαϊκής Νομοθεσίας και των Διεθνών Συμβάσεων σε τοπικό επίπεδο, ιδιαίτερα στις περιπτώσεις της θεσμοθέτησης των προστατευόμενων περιοχών του Δικτύου NATURA 2000. Ενώ ο στόχος της οικονομικής σύγκλισης και η έλευση του κοινού νομίσματος έγιναν πλήρως κατανοητά και δεκτά από το κοινό, η αναγκαιότητα της επίτευξης της «περιβαλλοντικής σύγκλισης» και της ενσωμάτωσης της έννοιας της βιώσιμης ανάπτυξης, δεν έτυχαν ανάλογης αποδοχής. Για το λόγο αυτό το Υφυπουργείο σκοπεύει να εντείνει την προσπάθεια ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης του κοινού, ιδιαίτερα μέσω της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης στις μικρές ηλικίες.

Ένα σημαντικό βήμα στην κατεύθυνση της βελτίωσης της συλλογής, ταξινόμησης και αξιολόγησης στοιχείων και δεδομένων για το περιβάλλον, καθώς και της επεξεργασίας στρατηγικών σχεδιασμών για τη βιώσιμη ανάπτυξη, αποτελεί η δημιουργία του Εθνικού Κέντρου Περιβάλλοντος και Αειφόρου Ανάπτυξης. Η ίδρυση ενός Σώματος Επιθεωρητών Περιβάλλοντος μαζί με την ολοκλήρωση του Εθνικού Κτηματολογίου, θα συμβάλουν στην επιβολή της περιβαλλοντικής νομοθεσίας και θα βελτιώσουν αισθητά την αξιοπιστία της περιβαλλοντικής πολιτικής.

Οργάνωση και Δομή της Περιβαλλοντικής Διοίκησης στην Ελλάδα

¹ Νόμος 360/760 «Περί Χωροταξίας και Περιβάλλοντος»

² Framework-law 1650/86

4. Περιβαλλοντικές Συμβάσεις και Διεθνείς Σχέσεις

Τα τελευταία χρόνια, το περιβάλλον στην Ελλάδα έχει αναδειχθεί σε αναπόσπαστο μέλος της Εξωτερικής Πολιτικής. Μια υπηρεσία για Περιβαλλοντικά Θέματα έχει δημιουργηθεί στο Υπουργείο Εξωτερικών, ενώ το ΥΠΕΧΩΔΕ είναι υπεύθυνο για τον έλεγχο της αποτελεσματικής εφαρμογής των διεθνών συμφωνιών για το περιβάλλον. Σειρά άλλων Υπουργείων εμπλέκεται με επιμέρους διεθνή περιβαλλοντικά ζητήματα.

Οι εθνικές προτεραιότητες, σε ό,τι αφορά τα διεθνή περιβαλλοντικά ζητήματα, απορρέουν τόσο από τη γεωγραφική θέση της χώρας, όσο και από τις πολιτικές της στρατηγικές. Η Ελλάδα αποτελεί μέλος της ΕΕ, αλλά γεωγραφικά ανήκει στα Βαλκάνια, συνορεύει με την Τουρκία και παράλληλα βρέχεται από τη Μεσόγειο. Η Ελλάδα μετέχει πολιτικά στους κυριότερους διεθνείς οργανισμούς, μεταξύ των οποίων ο ΟΟΣΑ, η ΟΕΕ του ΟΗΕ και το UNEP. Κατά συνέπεια, η εθνική περιβαλλοντική νομοθεσία και πολιτική λαμβάνει υπόψη της τις σχετικές διεθνείς εξελίξεις.

Η συμμετοχή στην ΕΕ, υποχρεώνει τη χώρα να προσαρμόζεται διαρκώς στην κοινοτική νομοθεσία. Παρά τις όποιες καθυστερήσεις του παρελθόντος, που οδήγησαν μερικές φορές την Ελλάδα στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο, τα τελευταία χρόνια παρατηρείται μία αξιοσημείωτη βελτίωση. Το σημαντικότερο ίσως ζήτημα που παραμένει ακόμη άλυτο είναι η πλήρης εφαρμογή της περιβαλλοντικής νομοθεσίας. Η πρόοδος στον περιβαλλοντικό έλεγχο και την παραγωγή εκθέσεων, σε συνδυασμό με τον ακριβή προσδιορισμό των πηγών ρύπανσης, αναμένεται να συνεισφέρουν δραστικά σε αυτή την κατεύθυνση.

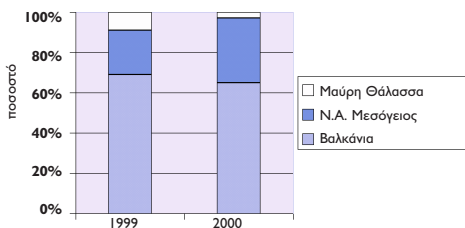
Σε διεθνές επίπεδο, η Ελλάδα έχει επικυρώσει τις σημαντικότερες πολυμερείς περιβαλλοντικές Συμβάσεις¹, μεταξύ των οποίων τη Σύμβαση-Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή και τη Σύμβαση για την Προστασία της Βιοποικιλότητας. Σε περιφερειακό επίπεδο, η χώρα είναι ενεργό μέλος σε περιβαλλοντικές συνεργασίες στα Βαλκάνια, τη Μεσόγειο και τη Μαύρη Θάλασσα.

Στη Βαλκανική, υπάρχει μία μακρόχρονη παράδοση διμερών συνεργασιών για τους διασυνοριακούς ποταμούς. Μια τέτοια συμφωνία υπογράφηκε το 1964 με τη Βουλγαρία, ενώ μια νεότερη, το 1995, αφορά στην κατανομή των υδατικών πόρων του ποταμού Νέστου. Παρόμοιες συμφωνίες έχουν υπογραφεί με τη FYROM το 1997 για τις λίμνες Μεγάλη Πρέσπα και Δοϊράνη και με την Αλβανία για τα νερά του ποταμού Αώου και τις λίμνες Μικρή και Μεγάλη Πρέσπα. Ακόμη σημαντικότερη μπορεί να θεωρηθεί η πρωτοβουλία της Ελλάδας, της Αλβανίας και της FYROM, για το σχεδιασμό ενός Διασυνοριακού Πάρκου για τη διαχείριση των Πρεσπών. Η δυνατότητα δημιουργίας ενός αντίστοιχου Διαβαλκανικού Πάρκου στα σύνορα Ελλάδας – Βουλγαρίας, για την προστασία της Ροδόπης, μελετάται από ομάδα ελλήνων και βουλγάρων ειδικών.

Το 1995, μία διμερής συμφωνία για την προστασία του περιβάλλοντος και τη βιώσιμη ανάπτυξη υπογράφηκε μεταξύ της Ελλάδας και της Κυπριακής Δημοκρατίας. Δύο χρόνια αργότερα, υπογράφηκε μνημόνιο συνεργασίας για το ίδιο αντικείμενο με τη Γεωργία. Παρόμοιες συμφωνίες έχουν υπογραφεί με την Τουρκία και τη FYROM το 2000 (η πρώτη μάλιστα έχει ήδη επικυρωθεί και υλοποιείται). Άλλες τέτοιες συμφωνίες προωθούνται με τη Βουλγαρία, την Αλβανία, την Κροατία, τη Σλοβενία, τη Βοσνία – Ερζεγοβίνη, τη Γιουγκοσλαβία, τη Ρουμανία και την Ουκρανία.

Σε ό,τι αφορά στην περιφερειακή συνεργασία στη λεκάνη της Μεσογείου, η Ελλάδα έχει εξαρχής αναμειχθεί στις σχετικές διαδικασίες της Σύμβασης της Βαρκελώνης του 1976. Από το 1982, η Αθήνα είναι η έδρα της Συντονιστικής Μονάδας του Μεσογειακού Σχεδίου Δράσης – ΜΣΔ που ιδρύθηκε στα πλαίσια της Σύμβασης και λειτουργεί υπό την αιγίδα της UNEP (βλ. επόμενο κεφάλαιο).

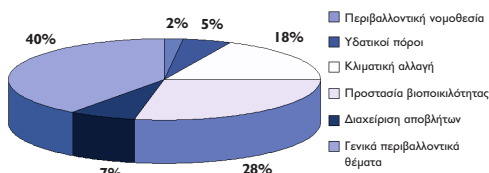
¹ Σύμβαση Ραμσάρ (1971) για τους υγροτόπους, Σύμβαση Βόννης (1979) για τη διατήρηση των αποδημητικών ειδών και άγριων ζώων, Σύμβαση Βιέννης (1985), Πρωτόκολλο Μόντρεαλ (1987) και τροποποιήσεις του (Κοπεγχάγη 1992) για την προστασία της στοιβάδας του όζοντος, Σύμβαση Βασιλείας (1989) για τον έλεγχο της διασυνοριακής μεταφοράς επικινδύνων αποβλήτων και των αποθέσεών τους, Σύμβαση Λονδίνου (1990) για την ετοιμότητα, ανταπόκριση και συνεργασία σε περίπτωση ρύπανσης από πετρελαιοειδή (OPRC), Σύμβαση Ρίο (1992) για τις κλιματικές αλλαγές, Σύμβαση Ρίο (1992) για τη βιοποικιλότητα, Σύμβαση Παρισίου (1994) για την καταπολέμηση της ερημοποίησης, Σύμβαση Βιέννης (1994) για την πυρηνική ασφάλεια.

Ετήσια γεωγραφική κατανομή πόρων

Η Ελλάδα είναι ενεργό μέλος της Πρωτοβουλίας για την Αδριατική και το Ιόνιο Πέλαγος, που προέκυψε από τη Διακήρυξη της Αγκώνας το 2000, υπογράφηκε από όλες τις χώρες που βρέχονται από τις δύο Θάλασσες και την ΕΕ και στοχεύει στην προώθηση της συνεργασίας σε οικονομικά, πολιτιστικά και περιβαλλοντικά θέματα της περιοχής.

Η Ελλάδα συμμετέχει επίσης ενεργά στην Οικονομική Συνεργασία για τη Μαύρη Θάλασσα. Η Συνεργασία προωθεί μεταξύ

άλλων την αξιολόγηση της κατάστασης του περιβάλλοντος στην περιοχή. Στα πλαίσια αυτά, το 1999 πραγματοποιήθηκε στη Θεσσαλονίκη μία Υπουργική Διάσκεψη με αντικείμενο τη διμερή συνεργασία με τις χώρες της Μαύρης Θάλασσας για την προστασία των φυσικών οικοσυστημάτων, τον έλεγχο της ρύπανσης, την εκτίμηση των κινδύνων, τη διαχείριση της παράκτιας ζώνης και την περιβαλλοντική διαχείριση των τουριστικών περιοχών.

Τομεακή κατανομή πόρων, έτος 2000

Τέλος, η Ελλάδα έγινε πρόσφατα μέλος της Επιτροπής Αναπτυξιακής Βοήθειας του ΟΟΣΑ. Εν ολίγοις, η Ελλάδα μετατράπηκε από χώρα – αποδέκτης αναπτυξιακών κονδυλίων, σε δότρια χώρα. Ήδη παρέχει το 0,15% του ΑΕΠ της ως αναπτυξιακή βοήθεια, με στόχο να φτάσει στα τέλη του 2001 το 0,2%, ποσοστό αντίστοιχο με αυτό των υπολοίπων χωρών-μελών του ΟΟΣΑ. Το περιβαλλοντικό σκέλος της αναπτυξιακής βοήθειας, είναι συγκριτικά μικρότερο από τα υπόλοιπα σκέλη (π.χ. γεωργικό, ιατρικό κ.ά.), αλλά βαθμιαία αναμένεται να αυξηθεί. Η

περιβαλλοντική και τεχνική υποστήριξη παρέχεται μέσω αντίστοιχων προγραμμάτων συνεργασίας με τις αναπτυσσόμενες χώρες της Βαλκανικής, της Νοτιοανατολικής Ευρώπης και των χωρών της Μαύρης και της Κασπίας Θάλασσας. Εκτιμάται ότι είναι σχετικά νωρίς να αξιολογηθούν τα αποτελέσματα αυτών των προγραμμάτων. Παρ' όλα αυτά αποτελούν αναμφίβολα ένα σημαντικό βήμα.

5. Το Μεσογειακό Σχέδιο Δράσης και η Σύμβαση της Βαρκελώνης

Η πρώτη Παγκόσμια Διάσκεψη για το Περιβάλλον διοργανώθηκε από τον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών το 1972 στη Στοκχόλμη και αποτέλεσε ουσιαστικά το έναυσμα για μια σειρά πρωτοβουλιών σε διεθνές και περιφερειακό επίπεδο. Στα τέλη της ίδιας χρονιάς, η Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ θέσπισε το Πρόγραμμα Περιβάλλοντος των Ηνωμένων Εθνών (UNEP). Το 1973, το Διοικητικό Συμβούλιο του UNEP προσδιορίζει 11 Περιφερειακές Θάλασσες που θα ενταχθούν σε ισόριθμα προγράμματα (Regional Seas Programmes). Το πρώτο από αυτά τα προγράμματα αποφασίζεται το 1975 να είναι το Μεσογειακό Σχέδιο Δράσης - ΜΣΔ (Mediterranean Action Plan –MAP/UNEP).

Το Μεσογειακό Σχέδιο Δράσης έχει ως σκοπούς τη συντονισμένη σε περιφερειακό επίπεδο ανάπτυξη δραστηριοτήτων, προγραμμάτων και θεσμικών εργαλείων για την προστασία του θαλάσσιου περιβάλλοντος της Μεσογείου, την υποστήριξη των εθνικών κυβερνήσεων στην ανάπτυξη των αντίστοιχων εθνικών στρατηγικών και την εκτίμηση και έλεγχο της ρύπανσης. Το θεσμικό πλαίσιο του ΜΣΔ είναι η Σύμβαση της Βαρκελώνης που υπογράφηκε το 1975 από το σύνολο των 20 Μεσογειακών χωρών και την ΕΕ.

Στα πλαίσια της Σύμβασης έχουν υπογραφεί 6 πρωτόκολλα. Τα 5 από αυτά αφορούν τη ρύπανση που προκαλείται από απόρριψη στερεών αποβλήτων, από πετρελαιοειδή, από χερσαίες πηγές, από την εξερεύνηση και εκμετάλλευση της θάλασσας και από διασυνοριακές μεταφορές επικινδύνων

αποβλήτων. Ένα Πρωτόκολλο αφορά τη διατήρηση της Βιοποικιλότητας και τις Ειδικά Προστατευόμενες Περιοχές. Μετά την κύρωσή τους από κάθε χώρα, τα Πρωτόκολλα αυτά, αποτελούν εθνική νομοθεσία.

Η Σύμβαση της Βαρκελώνης και το ΜΣΔ, τροποποιήθηκαν το 1995 στη Βαρκελώνη από τη Συνδιάσκεψη των Συμβαλλομένων Μερών προκειμένου να ανταποκρίνονται καλύτερα στα νέα δεδομένα, ειδικότερα μετά την Παγκόσμια Διάσκεψη του Ρίο το 1992. Η δεύτερη φάση του ΜΣΔ στοχεύει στην ενσωμάτωση της προστασίας του περιβάλλοντος στην οικονομική ανάπτυξη, ώστε να διασφαλισθεί η διατήρηση της φύσης, του τοπίου και των ενδιαιτημάτων, να αποτραπεί η θαλάσσια ρύπανση και να προωθηθεί η ενημέρωση και συμμετοχή του κοινού. Επίσης έγιναν αλλαγές και σε ορισμένα από τα Πρωτόκολλα. Στα τροποποιημένα κείμενα το κέντρο βάρους μετατοπίζεται από τη μελέτη και αξιολόγηση του περιβάλλοντος στην αντιμετώπιση συγκεκριμένων περιβαλλοντικών ζητημάτων στη βάση της αρχής «ο ρυπαίνων πληρώνει», της «αρχής της πρόληψης» και της χρήσης καθαρότερων και καλύτερων τεχνολογιών παραγωγής. Σημαντικό στοιχείο υπήρξε η αλλαγή του γεωγραφικού πεδίου εφαρμογής του ΜΣΔ και των Πρωτοκόλλων, από την στενή παράκτια ζώνη, στην περιοχή της ευρύτερης υδρολογικής λεκάνης.

Στην ίδια Συνδιάσκεψη αποφασίστηκε η δημιουργία της Μεσογειακής Επιτροπής για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη (Mediterranean Commission for Sustainable Development - MCSD) ως ανεξάρτητο όργανο με συμβουλευτικό χαρακτήρα, αποτελούμενο από τα Συμβαλλόμενα Μέρη, φορείς τοπικής αυτοδιοίκησης, περιβαλλοντικές Μη-Κυβερνητικές Οργανώσεις και φορείς κοινωνικο-οικονομικής δραστηριότητας. Στόχοι της Επιτροπής που ιδρύθηκε το 1996 είναι να λειτουργήσει ως σύνδεσμος με την κοινωνία των πολιτών καθώς και ως φορέας ανάλυσης και προβληματισμού, για λογαριασμό του ΜΣΔ.

Για την εφαρμογή της Σύμβασης της Βαρκελώνης και των Πρωτοκόλλων της, το ΜΣΔ διαθέτει μια σειρά από θεσμοθετημένες υποστηρικτικές δραστηριότητες και προγράμματα. Το πιο σημαντικό από αυτά είναι το Πρόγραμμα Έρευνας και Συστηματικής Παρακολούθησης της Θαλάσσιας Ρύπανσης στη Μεσόγειο - MEDPOL, το οποίο ξεκίνησε το 1975 και διεξάγεται σε 16 χώρες μέσα από ισάριθμα Εθνικά Προγράμματα που αποτελούν αντικείμενο σχετικής σύμβασης με το UNEP. Η Ελλάδα διαδραματίζει προεξέχοντα ρόλο στο ΜΣΔ καθώς από το 1981 η Αθήνα είναι η έδρα της Συντονιστικής Μονάδας του. Η Συντονιστική Μονάδα προσφέρει γραμματειακή υποστήριξη και συντονισμό για το σύνολο των δραστηριοτήτων του ΜΣΔ. Για τις λειτουργικές ανάγκες της Μονάδας, η ελληνική κυβέρνηση συνεισφέρει οικονομικά.

Η Ελλάδα συμμετείχε επανειλημμένα στο Εκτελεστικό Γραφείο (Executive Bureau) του ΜΣΔ, το οποίο αποτελεί το βασικό του όργανο διοίκησης. Στην 9η Συνδιάσκεψη των Συμβαλλομένων Μερών, το 1995, η Ελλάδα εξελέγη στη θέση του Αντιπροέδρου, με θητεία 2 ετών, ενώ επανεξελέγη στη 10η Συνδιάσκεψη που πραγματοποιήθηκε στην Τυνησία το 1997. Υπογράφοντας τη Συμφωνία MEDPOL με το MAP/UNEP το 1988, η Ελλάδα πραγματοποίησε ένα σημαντικό βήμα στην αντιμετώπιση της θαλάσσιας ρύπανσης. Το Πρόγραμμα καλύπτει περιοχές της χώρας με έντονη αστική και βιομηχανική ανάπτυξη¹.

Παρ' όλα αυτά, δεν υπάρχει τρόπος να αξιολογηθούν επακριβώς, οι συνολικές επιδόσεις μιας χώρας στα πλαίσια του ΜΣΔ. Αυτό συμβαίνει αφενός γιατί το αντικείμενο και οι στόχοι του ΜΣΔ επικαλύπτονται σε μεγάλο βαθμό με αυτούς της περιβαλλοντικής πολιτικής της ΕΕ, αφετέρου γιατί ο εθελοντικός χαρακτήρας του ΜΣΔ βασίζεται στη συναίνεση και καλή θέληση των εθνικών κυβερνήσεων για την εφαρμογή του.

Η απουσία ενός μηχανισμού επιβολής, αποτελεί την αδυναμία και ταυτόχρονα το ισχυρό χαρακτηριστικό του συστήματος. Από τη μια διάφορες καθυστερήσεις στην όλη διαδικασία είναι αναπόφευκτες, καθώς η Ελλάδα δεν έχει επικυρώσει έως τώρα τα τροποποιημένα Πρωτόκολλα της Σύμβασης, από την άλλη, οι συνεχείς επαφές και ανταλλαγές απόψεων Βορρά-Νότου και Ανατολής-Δύσης έχουν επιτρέψει στη χώρα να αναβαθμίσει τον γεωπολιτικό της ρόλο με αντικείμενο το περιβάλλον.

¹ Σαρωνικός, Πατραϊκός, Θερμαϊκός, Στρυμονικός και Κόλπος Καβάλας και τα νησιά Λέσβος, Κρήτη και Ρόδος.

B ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΗΣ ΦΥΣΗΣ ΚΑΙ ΕΛΕΓΧΟΣ ΤΗΣ ΡΥΠΑΝΣΗΣ

I. Χωροταξική και Οικιστική Πολιτική

Η χωροταξική και πολεοδομική πολιτική αναπτύχθηκε συστηματικά στις αρχές της δεκαετίας του '60 με στόχο την αντιμετώπιση της έντονης αστικοποίησης, της αυθαίρετης δόμησης και της υποβάθμισης του τοπίου. Το μεταπολεμικό μοντέλο οικιστικής ανάπτυξης βασίστηκε ιδιαίτερα στην εκ των υστέρων νομιμοποίηση -και τελικά ενσωμάτωση- στο σχέδιο πόλης, μεγάλων εκτάσεων αυθαιρέτων κτισμάτων που εμφανίζονταν στην περιφέρεια των μεγάλων αστικών κέντρων. Κατά την περίοδο 1950-1980 το σύνολο σχεδόν των περιοχών που εντάσσονταν στο σχέδιο πόλης, ήταν εκτάσεις αυθαιρέτων. Το αντίστοιχο ποσοστό για την περίοδο 1980-1995 άγγιζε το 80%.

Στοιχείο-κλειδί της εφαρμογής της πολεοδομικής πολιτικής υπήρξε η επιδίωξη ελαχιστοποίησης των διατιθέμενων –δημόσιων και ιδιωτικών- πόρων για την κατασκευή των απαραίτητων υποδομών. Η ένταση εκτάσεων αυθαίρετης δόμησης στον αστικό ιστό οδήγησε στην οικοδόμηση των εναπομεινάντων ελευθέρων χώρων. Οι υποδομές περιορίστηκαν αρχικά σε κατασκευές και διανοίξεις δρόμων, συχνά μέσω ιδιοποίησης των πεζοδρομίων. Ο πυρήνας τόσο της χωροταξικής όσο και της πολεοδομικής πολιτικής παρέμεινε ουσιαστικά αναλλοίωτος κατά τη μεταπολεμική περίοδο, παρά τις περιστασιακές αλλαγές και την προσθήκη νέων στοιχείων. Την περίοδο 1975-1985 έγιναν σημαντικές προσπάθειες μεταρρύθμισης, οι οποίες όμως αποδείχθηκαν σε μεγάλο βαθμό άκαρπες και δεν επηρέασαν τον χωροταξικό σχεδιασμό και προγραμματισμό. Εντούτοις, από τις αρχές της δεκαετίας του '90 άρχισαν να διαφαίνονται ορισμένες νέες τάσεις. Σημαντικό στοιχείο αυτών των αλλαγών αποτελεί η αύξηση των δημοσίων πόρων για την προστασία του περιβάλλοντος (κυρίως Ευρωπαϊκής προέλευσης) και το νέο θεσμικό πλαίσιο για τη χωροταξία (που ωστόσο δεν έχει πλήρως εφαρμοσθεί).

Οι αδυναμίες της αστικής ανάπτυξης δε θα πρέπει να αποδοθούν αποκλειστικά σε ανεπαρκείς πολιτικές. Στην πραγματικότητα, η χωροταξική και η οικιστική πολιτική υπήρξαν οργανικά συνδεδεμένες με το μοντέλο οικονομικής ανάπτυξης στην μεταπολεμική Ελλάδα και έπαιξαν σημαντικό ρόλο στην υλοποίησή του. Οι πολιτικές αυτές διευκόλυναν την οικονομική μεγέθυνση, επιτρέποντας τόσο την εξωτερική του περιβαλλοντικού κόστους όσο και την ευρεία κοινωνική και γεωγραφική διάχυση των ωφελειών της οικονομικής μεγέθυνσης. Για να γίνει πιο κατανοητό αυτό το διττό φαινόμενο, αξίζει να αναφέρουμε το υψηλότατο ποσοστό ιδιόκτητης κατοικίας και γης στην Ελλάδα, που συνοδεύεται με την ανεπαρκή φορολόγηση. Ως συνέπεια, η αύξηση στην αξία της γης, οφειλόμενη στην οικονομική ανάπτυξη της χώρας, περιήλθε σε μεγάλο βαθμό στην κατοχή των πολλών μικροϊδιοκτητών γης. Δεν θα ήταν υπερβολή να πούμε ότι σε μεγάλο βαθμό, η ταχεία οικονομική ανάπτυξη και η διατήρηση της κοινωνικής συνοχής, έγιναν εφικτές χάρις στην «κατανάλωση του περιβάλλοντος».

Δεδομένου του παραπάνω οικονομικού και κοινωνικο-πολιτικού πλαισίου, το βασικό χαρακτηριστικό του χωροταξικού και πολεοδομικού σχεδιασμού είναι η αδυναμία της ρυθμιστικής του διάστασης. Αυτή εκφράζεται με την έλλειψη αφενός χωροταξικών σχεδίων σε περιφερειακό επίπεδο, αφετέρου χρήσεων γης στις πόλεις και την ύπαιθρο. Επίσης, με τις αυξημένες πιθανότητες δόμησης (νόμιμης ή παράνομης) εκτός των ορίων της πόλης, κάτι που υποδηλώνει και το φτωχό 6% των θεσμοθετημένων χρήσεων γης επί του συνόλου της μη-αστικής έκτασης της χώρας.

Η προηγούμενη διαπίστωση δεν αναιρείται απαραίτητα από το γεγονός της ύπαρξης ενός πολύπλοκου θεσμικού-κανονιστικού πλαισίου, στο βαθμό που στην πράξη η εφαρμογή του πλαισίου αυτού παρέμεινε περιορισμένη (παραδείγμα, η αδυναμία ελέγχου της αυθαίρετης δόμησης που ουσιαστικά αποτελεί τον κατευθυντήριο μηχανισμό της οικιστικής ανάπτυξης). Οι παραπάνω αδυναμίες του συστήματος είναι άρρηκτα συνδεδεμένες με την έλλειψη σχετικής πολιτικής και κοινωνικής βούλησης για έλεγχο των δυνάμεων της αγοράς και αποδοχή των χωροταξικών περιορισμών. Οι αδυναμίες της δημόσιας διοίκησης, δεν επέτρεψαν το σχεδιασμό και τη χρήση θεσμικών εργαλείων διαχείρισης της

Περίοδος	Έκταση που περιλαμβάνονταν σε σχέδια πόλεων στην αρχή της περιόδου (σε χιλιάδες εκτάρια)	Έκταση που εντάχθηκε σε σχέδια πόλεων κατά τη διάρκεια της περιόδου (σε χιλιάδες εκτάρια)	Ποσοστό περιοχών αυθαίρετης δόμησης στις εκτάσεις που εντάχθηκαν στα σχέδια πόλεων
1950-1953	61,8	34	100%
1983-1993	95,8	25	81,6%

γης, όπως για παράδειγμα οι μηχανισμοί αντισταθμιστικού και αναδιανεμητικού χαρακτήρα, για την εφαρμογή σχεδιασμού και ρυθμίσεων έναντι του κατακερματισμού της έγγειας ιδιοκτησίας.

Μεταξύ των πρόσφατων θετικών εξελίξεων είναι η αναβάθμιση του αστικού περιβάλλοντος ως κεντρικής προτεραιότητας του Υφυπουργείου ΠΕΧΩΔΕ, εναρμονισμένης με τις αντίστοιχες Ευρωπαϊκές προτεραιότητες. Η ολοκλήρωση του Εθνικού Κτηματολογίου αναμένεται να συμβάλει δραστικά στην εφαρμογή των σχεδίων χρήσης γης και να βελτιώσει την αποτελεσματικότητα της νομοθεσίας ως προς την πάταξη της παράνομης δόμησης. Θα πρέπει πάντως να σημειωθεί ότι η βελτίωση του βιοτικού επιπέδου έχει οδηγήσει σε ολοένα μεγαλύτερη ευαισθητοποίηση του κοινού που αντιλαμβάνεται ότι η υποβάθμιση του περιβάλλοντος αποτελεί τροχοπέδη για την περαιτέρω οικονομική ανάπτυξη, ιδιαίτερα στον ευαίσθητο τουριστικό τομέα.

2. Προστατευόμενες Περιοχές και Βιολογική Ποικιλότητα

Έχοντας επικυρώσει τη Σύμβαση για την Προστασία της Βιοποικιλότητας¹, η Ελλάδα βρίσκεται αντιμέτωπη με μια μεγάλη πρόκληση: να διατηρήσει την ιδιαίτερα πλούσια πανίδα και χλωρίδα της, καθώς και τη μεγάλη ποικιλία τοπίων και οικοσυστημάτων. Η γεωγραφική και κλιματική ποικιλότητα, η θέση της χώρας στο σταυροδρόμι μεταξύ Ευρώπης, Ασίας και Αφρικής, μαζί με το γεγονός ότι λειτούργησε ως νησί-καταφύγιο για τα βορειότερα είδη κατά την τελευταία περίοδο των παγετώνων, ερμηνεύουν τον πλούτο της βιοποικιλότητάς της.

Η Ελληνική χλωρίδα περιλαμβάνει 5.500 είδη, πολλά εκ των οποίων είναι ενδημικά, σπάνια ή απειλούμενα. Ομοίως εντυπωσιακή είναι η πανίδα, με 422 πουλιά και 116 θηλαστικά, από τα οποία μερικά, όπως ο γυπαετός, η καφέ αρκούδα και η φώκια *Monachus monachus*, συνιστούν τους μοναδικούς Ευρωπαϊκούς πληθυσμούς. Η μεγαλύτερη ποικιλότητα παρ' όλα αυτά παρατηρείται στα ασπόνδυλα, τα οποία εκπροσωπούνται με περισσότερα από 20.000 είδη, εκ των οποίων 1.000 ενδημικά.

Η προσπάθεια προστασίας των φυσικών περιοχών στην Ελλάδα ξεκινά το 1938 με την ίδρυση του πρώτου Εθνικού Δρυμού στον Όλυμπο. Η Ελλάδα έχει σήμερα 10 Εθνικούς Δρυμούς, 11 υγροτόπους Διεθνούς Σημασίας (Ραμσάρ), ένα μεγάλο αριθμό προστατευόμενων περιοχών, Καταφύγια Θηραμάτων, Αισθητικά Δάση κ.ά.

Το καθεστώς προστασίας αυτών των περιοχών ήταν αρχικά ιδιαίτερα ευνοϊκό, εξαιτίας της μικρής ανθρωπογενούς πίεσης. Καθώς η πρόσβαση γινόταν ευκολότερη και η οικονομική δραστηριότητα εντονότερη μέσα ή γύρω από αυτές, η διατήρηση και προστασία αυτών των οικοσυστημάτων άρχισε να αντιμετωπίζει σοβαρά προβλήματα.

Οι υποχρεώσεις που απορρέουν από την Ευρωπαϊκή Νομοθεσία και ειδικότερα από τις Οδηγίες για τα Άγρια Πουλιά² και τους Οικοτόπους³, καθιστούν το διαχειριστικό και νομοθετικό έργο τουλάχιστον δύσκολο. Για τη συμμόρφωση με την Ευρωπαϊκή Νομοθεσία, η Ελλάδα θα πρέπει να προστατεύσει τις 270 περιοχές που αναγνωρίστηκαν και τελικά συμπεριλήφθηκαν στο Ευρωπαϊκό Δίκτυο Natura 2000.

¹ Νόμος 2204/94

² Οδηγία 79/409 EEC

³ Οδηγία 92/43 EEC

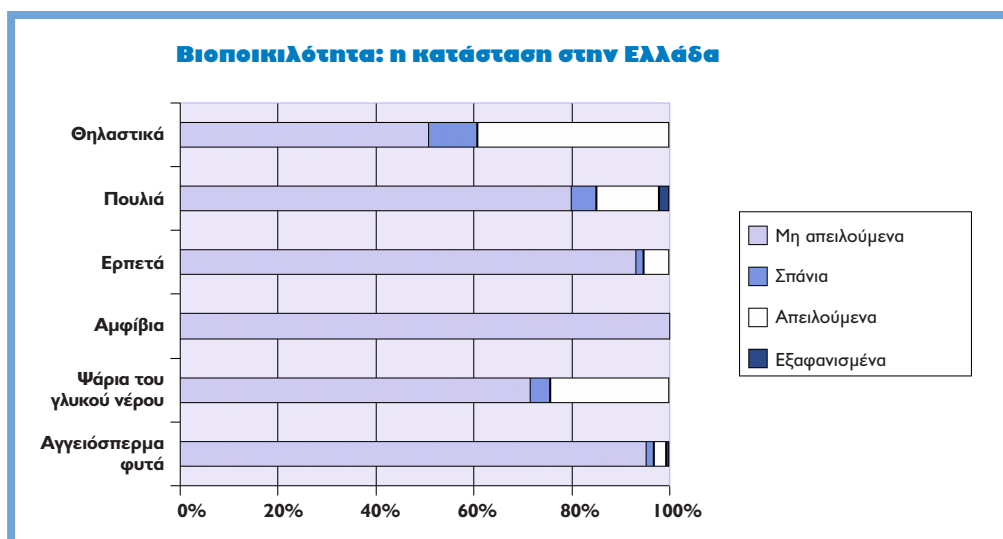
Ο αριθμός αυτός αντιστοιχεί περίπου στο 20% της συνολικής έκτασης της χώρας, σε σχέση με το μάλλον φτωχό 2,5% που καλύπτουν οι υπάρχοντες Εθνικοί Δρυμοί, Μνημεία της Φύσης, Αισθητικά Δάση κ.ά.

Το 1999, εκπονήθηκε ο Εθνικός Σχεδιασμός για το Φυσικό Περιβάλλον, με στόχο την ενσωμάτωση των δεσμεύσεων για την προστασία της φύσης σε μια ενιαία προσέγγιση. Σύμφωνα με αυτή τη μελέτη, ένα Εθνικό Δίκτυο Προστατευόμενων Περιοχών θα αποτελέσει το υπόβαθρο για την ανάπτυξη ενός αντίστοιχου Εθνικού Συστήματος Διαχείρισης και Διοίκησης. Ο Εθνικός Σχεδιασμός ομαδοποιεί το σύνολο των προστατευόμενων περιοχών σε 162 ενότητες, οι οποίες θα αποτελούν το αντικείμενο διαχείρισης των 40 υπό σύσταση Φορέων Διαχείρισης.

Για την ώρα, μόνο το νεοϊδρυθέν Θαλάσσιο Πάρκο της Ζακύνθου, το οποίο στοχεύει στην προστασία του βιοτόπου της θαλάσσιας χελώνας *Caretta-caretta*, έχει αποκτήσει Φορέα Διαχείρισης. Η ενεργός ανάμιξη εκπροσώπων του Υπουργείου ΠΕΧΩΔΕ, της τοπικής αυτοδιοίκησης, των περιβαλλοντικών οργανώσεων και της επιστημονικής κοινότητας στον Φορέα, αποτελεί ένα εγχείρημα που στοχεύει στην αξιοποίηση των εμπειριών πολυετών προσπαθειών διαχείρισης αναλόγων προστατευόμενων περιοχών σε όλο τον κόσμο. Ο νέος αυτός Φορέας Διαχείρισης θα επιχειρήσει να διαχειριστεί το Θαλάσσιο Πάρκο της Ζακύνθου εγκαταλείποντας σταδιακά το μοντέλο των αυστηρά προστατευόμενων περιοχών και αντικαθιστώντας το από μία σειρά δράσεων οι οποίες αντί να αποκλείουν, θα συμπεριλαμβάνουν τις ανθρώπινες δραστηριότητες γύρω και εντός του Πάρκου.

Η γενική αυτή αρχή, γίνεται όλο και περισσότερο επιβεβλημένη δεδομένου του εύρους και της ποικιλίας των περιλαμβανομένων περιοχών της χώρας στο Δίκτυο Natura 2000. Ας μην ξεχνάμε ότι στην Ελλάδα και σε όλη τη Λεκάνη της Μεσογείου, όπου η ανθρώπινη παρουσία χρονολογείται εδώ και χιλιάδες χρόνια, τα «φυσικά» οικοσυστήματα είναι ελάχιστα. Από την άλλη μεριά, οι χαρακτηρισμένες περιοχές δεν θα πρέπει να μετατραπούν σε «νησίδες» προστασίας μέσα σε μία «θάλασσα» μη-βιώσιμης ανάπτυξης. Προσοχή λοιπόν πρέπει να δοθεί ώστε οι μη προστατευόμενες περιοχές να λειτουργούν ως «γέφυρες» επικοινωνίας με αυτές που προστατεύονται.

Είναι προφανές ότι η προστασία της βιοποικιλότητας δεν τελειώνει με το χαρακτηρισμό κάποιων προστατευόμενων περιοχών. Ο χαρακτηρισμός αποτελεί την αρχή και είναι αναγκαία αλλά όχι ικανή συνθήκη για την προστασία της βιοποικιλότητας, γεγονός που τελευταία αναγνωρίζεται από τους αρμόδιους φορείς και το κοινό.

Η εκπαίδευση, η ενημέρωση, η ευαισθητοποίηση και η συμμετοχή του κοινού είναι βασικά συστατικά για την αποτελεσματική προστασία της βιοποικιλότητας. Παρά ορισμένες εμπνευσμένες πρωτοβουλίες, όπως οι περιπτώσεις του Δάσους της Δαδιάς και του Εθνικού Πάρκου Πρεσπών στη Βόρεια Ελλάδα, πολλά πρέπει να γίνουν ώστε τα φιλόδοξα σχέδια της κυβέρνησης να υλοποιηθούν με επιτυχία.

3. Η Προστασία των Δασών και Δασικών Οικοσυστημάτων

Τα δασικά οικοσυστήματα καλύπτουν το ήμισυ περίπου της έκτασης της χώρας. Περιλαμβάνουν μία μεγάλη ποικιλία δασικών τύπων, από τροπικές συστάδες φοίνικα στη νότια Κρήτη, έως εκτεταμένα δάση ερυθρελάτης, ελάτης και σημύδας στα βόρεια σύνορα της χώρας, ενώ στις ξηρότερες περιοχές και τα νησιά επικρατούν Μεσογειακού τύπου αειθαλείς, σκληρόφυλλοι θάμνοι και φρύγανα.

Η διατήρηση των δασών είναι εθνική προτεραιότητα καθώς προστατεύονται με βάση το Ελληνικό Σύνταγμα¹. Είναι ενδεικτικό το ότι 10 Εθνικά Πάρκα, 19 Αισθητικά Δάση, ένα Μνημείο της Φύσης και ένας μεγάλος αριθμός Προστατευόμενων Περιοχών είναι δασικές περιοχές. Θα πρέπει εδώ όμως να τονισθεί ότι η διαχείριση αυτών των προστατευόμενων περιοχών είναι γενικά ανεπαρκής.

Η ελληνική διοίκηση και κοινωνία αναγνωρίζουν τα δάση ως παραγωγό προϊόντων και υπηρεσιών. Είναι γνωστό ότι οι πολυτιμότερές τους λειτουργίες είναι η προστασία των εδαφών από τη διάβρωση, ο καθαρισμός του αέρα και η συγκράτηση των απορροών με αποτέλεσμα τον εμπλουτισμό των υπόγειων υδροφορέων. Η υλοτομία περιορίζεται σε λίγα παραγωγικά δασικά οικοσυστήματα, στη Βόρεια Ελλάδα κυρίως. Το αρμόδιο Υπουργείο για το σχεδιασμό και την εφαρμογή της δασικής πολιτικής είναι το Υπουργείο Γεωργίας. Η δασική πολιτική βασίζεται στη λογική της αειφόρου παραγωγής που τείνει να μεγιστοποιήσει μακροπρόθεσμα την ετήσια παραγωγή ξυλείας. Η διατήρηση των ευάλωτων δασικών εδαφών στις απότομες ορεινές πλαγιές είναι απαραίτητη προϋπόθεση. Για το λόγο αυτό η ελληνική παραγωγή ξυλείας βασίζεται σε επιλεκτικές υλοτομίες.

Η εφαρμογή της δασικής πολιτικής στην Ελλάδα διευκολύνεται σημαντικά από το γεγονός ότι η πλειοψηφία των δασών ανήκει στο κράτος. Παρόλα αυτά, η επίβλεψη των τοπικών Δασικών Υπηρεσιών, που είναι υπεύθυνες για την εφαρμογή της δασικής πολιτικής και ελέγχονται από τις Περιφέρειες (οι οποίες με τη σειρά τους υπάγονται στο Υπουργείο Εσωτερικών), είναι συχνά αιτία προστριβών.

Ο ορισμός της αειφορικότητας των δασών στην Ελλάδα συνδέεται άρρηκτα με την αύξηση της παραγωγής. Από την άλλη μεριά, παρά τη θετική συνολική εικόνα των δασών της χώρας, χρόνο με το χρόνο γίνεται αντιληπτή η ανεπάρκεια αυτής της πολιτικής, σε σχέση με τη διαχείριση και προστασία του συνόλου των ελληνικών δασών, που χαρακτηρίζονται από χαμηλή παραγωγικότητα αλλά ταυτόχρονα υψηλή οικολογική αξία. Στα πλαίσια αυτά, η σκόπιμη αντικατάσταση της φυσικής βλάστησης από περισσότερο παραγωγικά και ορισμένες φορές εξωτικής προέλευσης είδη δέντρων - μέθοδος που συνήθως ακολουθείται από τις Δασικές Υπηρεσίες- μπορεί να αυξάνει σημαντικά την απόδοση της παραγωγής, αλλά έχει αρνητικές επιπτώσεις στην άγρια πανίδα και γενικότερα στη βιοποικιλότητα των δασών. Ένα ακόμη επίμαχο ζήτημα είναι η διάνοιξη δασικών δρόμων για τη διευκόλυνση της υλοτομίας, γεγονός που έχει αρνητικές επιδράσεις τόσο στην οικολογία όσο και στην οικονομία.

Ένα άλλο φαινόμενο που παρουσιάζεται τα τελευταία χρόνια και αποδίδεται στην ανεπάρκεια των Δασικών Υπηρεσιών να το περιορίσουν, είναι η υπερ-υλοτόμηση. Φαίνεται όμως ότι η πραγματική αιτία της υπερεκμετάλλευσης των δασών είναι η ανάθεση της υλοτόμησης σε ιδιώτες υλοτόμους και τοπικούς συνεταιρισμούς, οι οποίοι ενδιαφέρονται -όπως είναι επόμενο- για την βραχυπρόθεσμη αύξηση του εισοδήματός τους².

Η μεταπολεμική εγκατάλειψη των ελληνικών ορεινών όγκων είχε ως αποτέλεσμα τη μείωση των αποψιλώσεων για τη δημιουργία καλλιεργήσιμων εκτάσεων και βοσκοτόπων. Στις απομακρυσμένες αυτές ορεινές περιοχές τα δάση φαίνεται να επανακτούν την κυριαρχία τους, εις βάρος των οριακών γεωργικών γαιών. Η υπερβόσκηση, σε συνδυασμό με τις περιοδικές πυρκαγιές για αφαίρεση της ξυλώδους βλάστησης στα βοσκοτόπια, αποτελούν βασική αιτία διάβρωσης και υποβάθμισης των εδαφών. Στις άνυδρες περιοχές, όπως στη νότια Κρήτη, η υποβάθμιση των εδαφών έχει φθάσει σε μη αντιστρεπτά επίπεδα ερημοποίησης. Το φαινόμενο αυτό ενισχύεται από την υπερεκμετάλλευση των υπόγειων υδροφορέων.

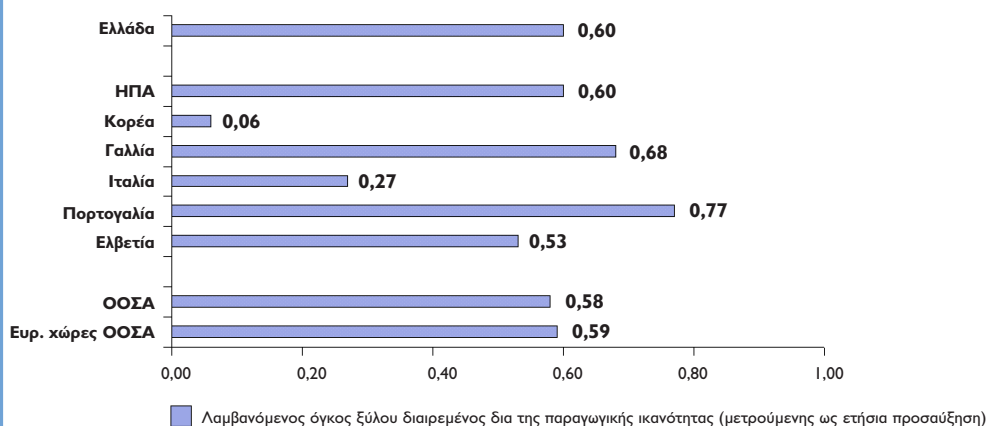
Η κυριότερη αιτία της υπερεκμετάλλευσης των υπογείων υδάτων και της υπερβόσκησης των εδαφών είναι το σύστημα της κατά κεφαλήν επιδότησης –για τα πρόβατα και τα κατσίκια- και οι υψηλές

¹ Άρθρο 24

² Νόμος 126/84

επιχορηγήσεις από την ΚΑΠ, σε συνδυασμό φυσικά με την συμβολική τιμολόγηση του αρδευτικού νερού. Η μεταρρύθμιση της ΚΑΠ και ο αγρο-περιβαλλοντικός Κανονισμός², σύμφωνα με τον οποίο ενισχύονται οι αγρότες που αναλαμβάνουν δράσεις υπέρ του περιβάλλοντος, υπόσχονται αλλαγές που θα αναμορφώσουν τις σχέσεις γεωργίας και περιβάλλοντος και θα ανακουφίσουν τα δασικά οικοσυστήματα.

Ένταση της χρήσης των δασικών πόρων, τέλη της δεκαετίας του '90

Ενώ τα δάση εξαπλώνονται και κυριαρχούν στις εγκαταλελειμμένες ορεινές περιοχές, γύρω από τα αστικά κέντρα οι συχνές πυρκαγιές και η επακόλουθη αυθαίρετη δόμηση περιορίζουν τις εναπομείνουσες δασικές και θαμνώδεις εκτάσεις. Παρά τις συνεχώς αυξανόμενες προσπάθειες για αποτελεσματική αντιμετώπιση των δασικών πυρκαγιών, είτε μέσω της ανάμιξης όλο και περισσότερων φορέων σε ζητήματα πυροπροστασίας, είτε μέσω της αγοράς νέων πυροσβεστικών αεροσκαφών, οι περιστατικές πυρκαγιές παρουσιάζουν αύξηση και ως προς την ένταση και ως προς το μέγεθός τους. Το βασικότερο εμπόδιο στην εφαρμογή της δασικής πολιτικής και στην προστασία των δασικών εκτάσεων από την αστικοποίηση, είναι η έλλειψη ενός Εθνικού Σχεδιασμού για τα Δάση. Το Εθνικό Κτηματολόγιο, όταν ολοκληρωθεί, αναμένεται να αποκαταστήσει, σε μεγάλο βαθμό, αυτό το έλλειμμα.

4. Γεωργικός τομέας και αγροτικό περιβάλλον

Το πλούσιο και ποικίλο ελληνικό φυσικό τοπίο, δεν είναι απλώς αποτέλεσμα της εναλλαγής των γεωκλιματικών φαινομένων, αλλά και προϊόν σύνθετων ανθρωπογενών δραστηριοτήτων, όπως η γεωργία και η βόσκηση. Οι πλούσιες γεωργικές εκτάσεις και βοσκότοποι σπανίζουν στο ελληνικό τοπίο, καθώς πάνω από το 60% των εδαφών της χώρας είναι ορεινά ή ημιορεινά με μικρή παραγωγικότητα. Το μωσαϊκό που συνθέτουν οι πολλές και μικρές οικογενειακές εκμεταλλεύσεις, συχνά σε αναβαθμίδες, έχει μετατραπεί σε βιότοπο πολλών ειδών άγριας πανίδας που ζουν, τρέφονται και αναπαράγονται γύρω από αυτές τις καλλιέργειες. Η ημι-νομαδική βόσκηση και οι περιοδικές φωτιές στα βοσκοτόπια διατήρησαν υψηλή την ποικιλότητα των φυτών στα ανοιχτά ξέφωτα. Οι αγροναυσίες στις οποίες υπόκειντο συχνά οι καλλιέργειες ευλόγησαν μια πλούσια ποικιλία αγριολούλουδων.

Παρά τον εκσυγχρονισμό και την τριτογενιοποίηση της οικονομίας, η γεωργία παραμένει σημαντικότερος τομέας. Το ποσοστό των απασχολούμενων στην πρωτογενή παραγωγή ανέρχεται περίπου στο 20% του συνολικού ενεργού πληθυσμού, έναντι ποσοστού 5,3% στην ΕΕ. Η πλειοψηφία των γεωργικών εκμεταλλεύσεων στην Ελλάδα (πάνω από το 60%) είναι συγκεντρωμένη σε ορεινές και ημι-ορεινές περιοχές. Το μέσο μέγεθος της γεωργικής εκμετάλλευσης ανέρχεται στα 4,72 ha, σαφώς μικρότερο από τον Ευρωπαϊκό μέσο όρο των 16,2 ha.

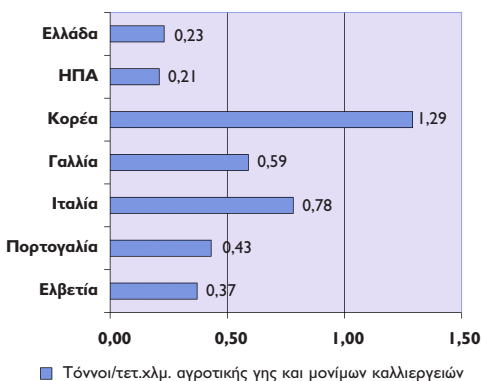
Η μεταπολεμική εξέλιξη του γεωργικού τομέα και των αγροτικών κοινωνιών χαρακτηρίζεται από έναν έντονο χωρικό дуισμό: την εγκατάλειψη των απομακρυσμένων ορεινών εκμεταλλεύσεων και την

εντατικοποίηση της γεωργίας στις παραγωγικότερες πεδινές εκτάσεις, σε συνδυασμό με τη ραγδαία αστικοποίηση και τη θεαματική αύξηση του γεωργικού εισοδήματος. Η Κοινή Αγροτική Πολιτική (ΚΑΠ) της ΕΕ, όπως αυτή διατυπώθηκε στη Συνθήκη της Ρώμης, δεν συνυπολόγιζε καθόλου τον περιβαλλοντικό παράγοντα. Αντιθέτως, προτεραιότητα δόθηκε στην αύξηση της παραγωγικότητας. Η εξασφάλιση εγγυημένων τιμών ανεξαρτήτως του όγκου της παραγωγής, οι επιχορηγήσεις από την ΚΑΠ και τα συνοδευτικά μέτρα για τη δομική αναμόρφωση των γεωργικών εκμεταλλεύσεων, συνέβαλαν στη συνολική αύξηση της παραγωγικότητας του τομέα στην Ελλάδα, αλλά παράλληλα επέτειναν την ανισοκατανομή των εισοδημάτων των αγροτών, οδηγώντας πολλούς από αυτούς στην εγκατάλειψη του επαγγέλματος. Οι επιπτώσεις στο αγροτικό περιβάλλον είναι σημαντικές, αν και εμφανίζουν έντονες γεωγραφικές διαφοροποιήσεις και είναι γενικά δύσκολο να ποσοτικοποιηθούν. Είναι, παρόλα αυτά, δυνατό να αναγνωριστούν δύο είδη πιέσεων: οι πιέσεις στο περιβάλλον που οφείλονται στην εντατικοποίηση των καλλιεργειών και οι εξωγενείς πιέσεις στα οικοσυστήματα λόγω της εγκατάλειψης γαιών από τους κατοίκους τους.

Το αρδευτικό νερό είναι ο βασικός περιοριστικός παράγοντας για την αύξηση της παραγωγής και του γεωργικού εισοδήματος. Τα τελευταία χρόνια ο κύριος στόχος της ελληνικής αγροτικής πολιτικής και των ίδιων των αγροτών, υπήρξε η αύξηση του ποσοστού της αρδευόμενης γης. Η αύξηση της αρδευόμενης έκτασης από 13% το 1960 σε πάνω από 40% το 2001, συνέβαλε δραστικά στην μείωση των διαθέσιμων υδάτινων πόρων. Οι υπεραντλήσεις και ο συνεχής ανταγωνισμός για την εκμετάλλευση

των υπόγειων υδάτων οδήγησαν σε σοβαρά προβλήματα, όπως η διείσδυση θαλασσινού νερού σε παράκτιους υδροφόρους ορίζοντες.

Χρήση φυτοφαρμάκων, τέλη της δεκαετίας του 1990

Οι προσπάθειες για εξοικονόμηση νερού εξουδετερώνονται ουσιαστικά από την πολιτική χαμηλής τιμολόγησης του αρδευτικού νερού. Απαρχαιωμένες αρδευτικές μέθοδοι έχουν οδηγήσει τα εδάφη σε αλάτωση, κυρίως εκεί όπου απουσιάζει η αποστράγγιση. Σε περιοχές με ευαίσθητα εδάφη, η υπερβολική άρδευση και η αύξηση της χρήσης γεωργικών μηχανημάτων, προκαλούν διάβρωση, η οποία αγγίζει σήμερα το 30% των εδαφών της χώρας.

Παρά το γεγονός ότι ο βαθμός εντατικοποίησης των καλλιεργουμένων εκτάσεων είναι σχετικά μικρός σε σύγκριση με άλλες Ευρωπαϊκές χώρες, κατά

περιοχές παρυσιάζονται φαινόμενα νιτρορύπανσης των επιφανειακών και υπογείων υδάτων. Παράλληλα, η αυξανόμενη χρήση φυτοφαρμάκων έχει αρνητικές επιπτώσεις σε πληθυσμούς άγριων πουλιών με προφανείς -αλλά όχι καταμετρημένες- απώλειες στην τοπική βιοποικιλότητα. Οι πιέσεις αυτές εντείνονται από την μεγέθυνση και αναδιάρθρωση των καλλιεργούμενων εκτάσεων, την μείωση της ποικιλίας των καλλιεργούμενων ειδών, την εγκατάλειψη των μικτών καλλιεργειών και την επικράτηση σε ορισμένες περιοχές μονοκαλλιεργειών «βιομηχανικών ειδών», όπως του βαμβακιού στη Θεσσαλική πεδιάδα.

Από την άλλη μεριά, η εγκατάλειψη των εδαφών στις ορεινές περιοχές και στα νησιά, αποτελεί την αιτία για την υποβάθμιση του παραδοσιακού γεωργικού τοπίου το οποίο αποσθλώνεται εξαιτίας της απουσίας του ανθρώπινου παράγοντα. Με τον αφανισμό των αναβαθμιδών τα εδάφη διαβρώνονται και οι προγενέστερες καλλιεργούμενες εκτάσεις αντικαθίστανται από δασική, θαμνώδη ή φρυγανική βλάστηση, που συχνά δεν μπορεί να υποστηρίξει την υψηλή βιοποικιλότητα η οποία χαρακτηρίζει περιοχές με μικτή γεωργική και κτηνοτροφική δραστηριότητα.

Η μεταρρύθμιση της ΚΑΠ, πρώτα το 1992 και στη συνέχεια το 1999, φαίνεται να μειώνει τις πιέσεις και να αντιστρέφει τις παρούσες τάσεις. Οι περιορισμοί, εντούτοις, στις επιδοτήσεις των τιμών εκλήφθηκαν ως επίθεση στο εισόδημα των αγροτών. Πρόκληση αποτελεί σήμερα η αποκόμιση των μέγιστων δυνατών ωφελειών από τον αγρο-περιβαλλοντικό Κανονισμό μέσω του οποίου ενισχύονται οι αγρότες που αναλαμβάνουν πρωτοβουλίες υπέρ του περιβάλλοντος. Προς το παρόν η εφαρμογή του Κανονισμού είναι περιορισμένη, καλύπτοντας μόλις το 1,5% της γεωργικής γης της χώρας, πολύ κάτω από το μέσο όρο 19,5% της ΕΕ. Πολλά όμως αναμένεται να γίνουν προς αυτήν την κατεύθυνση ενόψει του Γ' ΚΠΣ (2001-2006).

5. Η Διαχείριση των Υδατικών Πόρων

Η Ελλάδα διαθέτει σχετικά άφθονους επιφανειακούς και υπόγειους υδατικούς πόρους. Η χωρική και χρονική κατανομή των βροχοπτώσεων και η τοπογραφία, που καθορίζουν την γεωγραφική κατανομή των υδατικών αποθεμάτων, έχουν συχνά ως αποτέλεσμα το νερό να μην αφθονεί εκεί όπου οι ανάγκες είναι μεγαλύτερες. Για το λόγο αυτό η διαχείριση της ζήτησης των υδατικών πόρων, οι πολιτικές εξοικονόμησης και η ανακατανομή του νερού αποτελούν επείγουσες προτεραιότητες.

Η νομοθεσία για την ορθολογική διαχείριση των υδατικών πόρων¹ δεν εφαρμόζεται πάντα αποτελεσματικά. Παρά τη διάθεση του νομοθέτη να εισάγει τη διαχείριση των υδατικών πόρων στο επίπεδο της λεκάνης απορροής, πέντε διαφορετικά Υπουργεία, ένας μεγάλος αριθμός εθνικών και περιφερειακών δημοσίων υπηρεσιών και η τοπική αυτοδιοίκηση, εμπλέκονται με τον ένα ή τον άλλο τρόπο στη διαχείριση του νερού.

Η γεωργία είναι ο μεγαλύτερος χρήστης νερού (87% της συνολικής κατανάλωσης). Οι απολήψεις για άρδευση σχεδόν διπλασιάστηκαν από το 1980, παράλληλα με την αύξηση των αρδευομένων εκτάσεων οι οποίες ξεπερνούν σήμερα το 40% των καλλιεργουμένων εκτάσεων της χώρας. Οι αρδευτικές μέθοδοι αποδεικνύονται συχνά ακατάλληλες. Στο 92% των αρδευτικών έργων, η άρδευση γίνεται με συστήματα επιφανειακής άρδευσης και με τεχνητή βροχή, όπου οι απώλειες νερού φθάνουν έως και το 50%. Η τιμολόγηση του νερού δεν δίνει κίνητρα για εκσυγχρονισμό των αρδευτικών υποδομών, καθώς οι γεωργοί πληρώνουν ένα συμβολικό ποσό βασισμένο στην αρδευόμενη έκταση και όχι στην πραγματική κατανάλωση νερού. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα αρκετοί υδροφορείς να υφίστανται υπερεκμετάλλευση. Η αντιστροφή αυτού του φαινομένου είναι δύσκολη και μακρόχρονη διαδικασία.

Η χρήση νερού για ύδρευση (10% του συνολικού όγκου των υδροληψιών) έχει αυξηθεί κατά 45% από το 1980 και η αυξητική αυτή τάση διατηρείται. Η μεγαλύτερη αστική ζήτηση παρατηρείται στην Αττική (40% του πληθυσμού της χώρας). Οι απώλειες από διαρροές στα δίκτυα ύδρευσης είναι υψηλές και σε μερικές περιπτώσεις (όπως στο Δήμο Πειραιά) αντιστοιχούν στο 40% του μεταφερομένου νερού. Ο τουρισμός ασκεί σοβαρές πιέσεις στα νησιά με μειωμένες απορροές και χαμηλές βροχοπτώσεις. Η αυξανόμενη ζήτηση νερού κατά τη θερινή περίοδο και η συνακόλουθη υπερεκμετάλλευση των υδροφόρων οριζόντων οδηγεί σε προβλήματα αλάτωσής τους.

Μία γενναία καμπάνια ενημέρωσης συνδυασμένη με ισχυρά αντικίνητρα για την κατανάλωση, κατάφεραν να συγκαταστήσουν την άσκοπη χρήση στην περιοχή της Αθήνας. Αξίζει όμως να τονισθεί ότι οι ανάγκες ύδρευσης της πρωτεύουσας καλύπτονται συμπληρωματικά από τον Μόρνο και τον Εύηνο στη Δ. Ελλάδα και ότι προς το παρόν η δυνατότητα για περαιτέρω αύξηση της παροχής είναι μάλλον οριακή. Η διαχείριση του νερού στην Ελλάδα αντιμετωπίζει σοβαρότερα προβλήματα ποσότητας από ό,τι ποιότητας. Αυτό διαφαίνεται από τις θετικές επιδόσεις της χώρας στην υιοθέτηση και εφαρμογή της Ευρωπαϊκής νομοθεσίας για την υδατική ρύπανση.

Η συνολική αποτίμηση της ποιότητας των επιφανειακών υδάτων χαρακτηρίζεται θετική, καθώς στη συντριπτική τους πλειοψηφία συμμορφώνονται με τα διεθνή πρότυπα συγκεντρώσεων για τις αμμωνιακές και νιτρικές ενώσεις. Περισσότερα στοιχεία απαιτούνται για τα υπόγεια νερά, ιδιαίτερα σε περιοχές ευαίσθητες σε νιτρικά. Σε πολλές περιπτώσεις έχουν αναφερθεί υψηλά ή ακόμη και απαγορευτικά επίπεδα νιτρικών. Σε ορισμένες από αυτές έχουν εκπονηθεί και εφαρμοσθεί συγκεκριμένα προγράμματα, με προεξάρχον αυτό του Θεσσαλικού κάμπου. Η εκτίμηση της τροφικής (φωσφορικές και αζωτούχες ενώσεις) κατάστασης των επιφανειακών και παράκτιων υδάτων, δεν πραγματοποιείται με ιδιαίτερα συστηματικό τρόπο, αν και τα υπάρχοντα στοιχεία παρουσιάζουν τα περισσότερα επιφανειακά νερά από oligοτροφικά έως μεσοτροφικά. Παρ' όλα αυτά το 1/4 των λιμνών της χώρας είναι ευτροφικές.

Σημαντική πρόοδος έχει παρατηρηθεί στη διαχείριση των λυμάτων. Εκτιμάται ότι έως το 2003 περίπου το 90% του συνολικού πληθυσμού θα εξυπηρετείται από μονάδες επεξεργασίας λυμάτων. Παρόλα αυτά, σε πολλές περιπτώσεις έχουν αναφερθεί δυσλειτουργίες οι οποίες οφείλονται στην ελλιπή εκπαίδευση του τεχνικού προσωπικού και στην ανεπάρκεια πόρων για τη λειτουργία και συντήρηση των μονάδων.

¹ Νόμος 1739/87 για τη Διαχείριση των Υδατικών Πόρων

Τέλος, σημαντικές προσπάθειες καταβάλλονται για την πλήρη ενσωμάτωση της νέας ολιστικής και καινοτόμου κοινοτικής Οδηγίας για τη «Θέσπιση Πλαισίου Κοινοτικής Δράσης στον τομέα της Πολιτικής των Υδάτων»², η οποία αναγνωρίζει ρητά την οικολογική λειτουργία του νερού και δίνει έμφαση σε τρεις κατευθύνσεις:

- στην αναγκαιότητα να θέσουν τα Κράτη-Μέλη ποιοτικούς στόχους και να επιλέξουν τις κατάλληλες μεθόδους για να τους επιτύχουν,
- στη διαχείριση των υδατικών πόρων στο επίπεδο της λεκάνης απορροής,
- στην τιμολόγηση του νερού με τρόπο ώστε να αποδίδεται το πραγματικό κόστος του.

Επί του παρόντος η Ελλάδα αναπτύσσει ένα νέο θεσμικό πλαίσιο που θα αναπροσαρμόσει ριζικά τις διοικητικές της ικανότητες, όπως ακριβώς επιτάσσει η προαναφερθείσα Κοινοτική Οδηγία. Προς την κατεύθυνση αυτή το Εθνικό Κέντρο Περιβάλλοντος και Αειφόρου Ανάπτυξης (ΕΚΠΑΑ) αναμένεται να παίξει πρωτεύοντα ρόλο.

6. Η Πολιτική για την Ενέργεια και τις Κλιματικές Αλλαγές

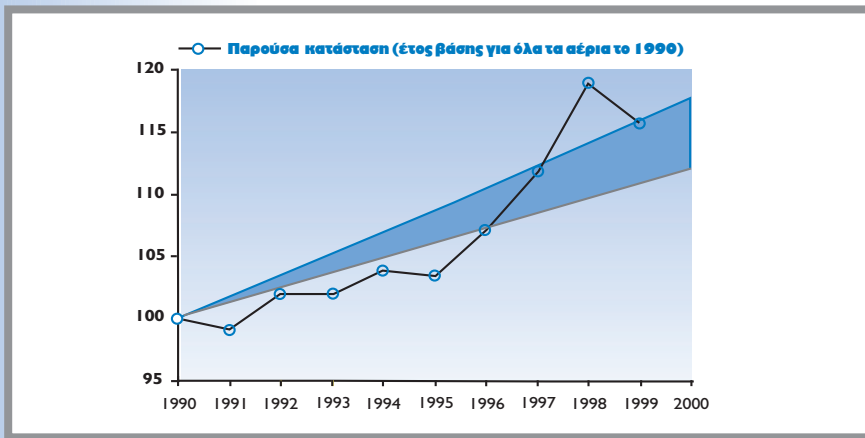
Στα πλαίσια του Πρωτοκόλλου του Κυότο για τη μείωση των εκπομπών αερίων του Θερμοκηπίου, η ΕΕ συμφώνησε σε συνολική μείωση των εκπομπών της κατά 8% σε σχέση με τα επίπεδα του 1990, έως το 2008 ή το αργότερο έως το 2012.

Σύμφωνα με την εσωτερική κατανομή βαρών της ΕΕ, η Ελλάδα δεν πρέπει να αυξήσει τις εκπομπές της πάνω από 25% έως το 2010, με βάση τις εκπομπές του 1990. Η κατανομή των βαρών, εγκρίθηκε τον Ιούλιο του 2001 από το Υπουργικό Συμβούλιο, το οποίο συζήτησε και ενέκρινε τους βασικούς άξονες ενός Εθνικού Προγράμματος για τη Μείωση των Εκπομπών του Φαινομένου του Θερμοκηπίου καθώς και την προετοιμασία για την κύρωση του Πρωτοκόλλου του Κυότο από τη Βουλή εντός του 2002.

Με βάση τα τελευταία διαθέσιμα στοιχεία, η υιοθέτηση και εφαρμογή του Εθνικού Προγράμματος για την περίοδο 1995-2001 κρίνεται ικανοποιητική, καθώς οδήγησε στον περιορισμό της αύξησης των εκπομπών στο $+15\% \pm 3\%$ με βάση τις εκπομπές του 1990, μέχρι το 2000.

Όπως φαίνεται στο Σχήμα 1, οι εκπομπές των αερίων του Θερμοκηπίου μειώθηκαν μετά το 1998 -έτος εισαγωγής του φυσικού αερίου στην Ελλάδα- και εκτιμάται ότι ο στόχος που τέθηκε (σκουρό πεδίο στο Σχήμα 1) θα επιτευχθεί έστω και οριακά. Παρά τις θετικές επιδόσεις σε σχέση με τους στόχους που τέθηκαν, είναι γεγονός ότι η Ελλάδα μπορεί να μειώσει ακόμη περισσότερο τις εκπομπές της, κυρίως εφαρμόζοντας ορθολογική πολιτική στον τομέα της ενέργειας, ο οποίος αποτελεί τον

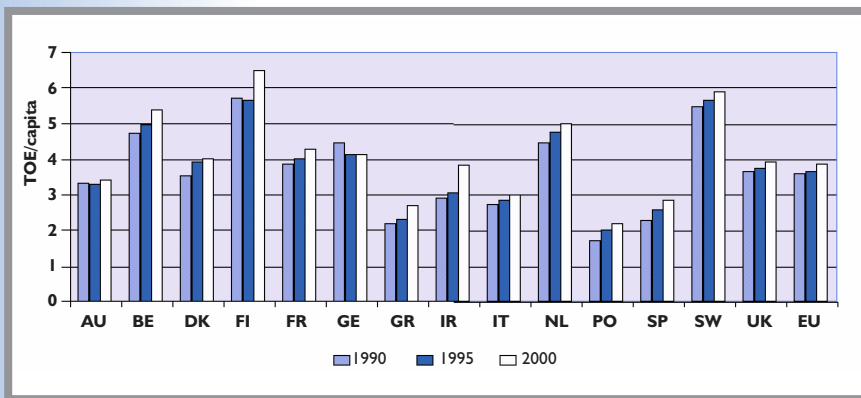
² Οδηγία 60/2000/ΕΚ

Σχήμα 1: Τάσεις (%) συνολικών εκπομπών των αερίων του Θερμοκηπίου στην Ελλάδα

βασικό παράγοντα αύξησης των εκπομπών της. Η κατανάλωση ενέργειας παρουσιάζει σταθερή άνοδο τις τελευταίες δεκαετίες κυρίως στον κτιριακό τομέα, με ρυθμούς κατά πολύ υψηλότερους από αυτούς της πλειοψηφίας των Ευρωπαϊκών χωρών αλλά και του κοινοτικού μέσου όρου.

Αυτή η αυξητική τάση είναι σε μεγάλο βαθμό δικαιολογημένη, καθώς η κατά κεφαλήν ενεργειακή κατανάλωση στην Ελλάδα είναι ακόμη μεταξύ των χαμηλοτέρων στην ΕΕ. Η απόκλιση αυτή συνδέεται άμεσα με την απόκλιση μεταξύ της οικονομικής ανάπτυξης στην Ελλάδα και στα άλλα κράτη-μέλη.

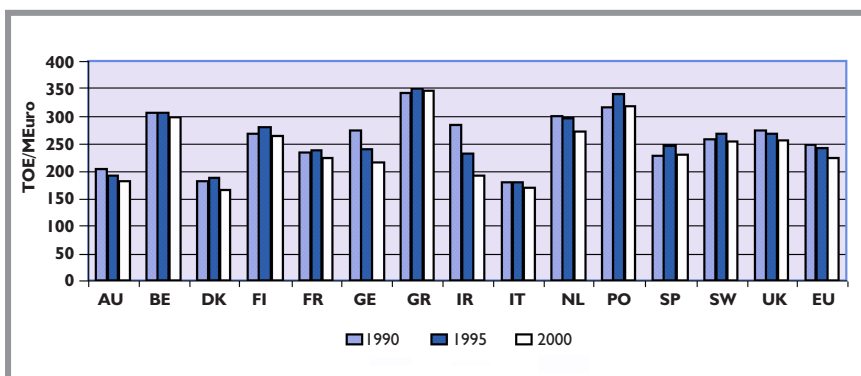

Σχήμα 2: Κατά κεφαλήν ζήτηση πρωτογενούς ενέργειας

Η εικόνα είναι όμως διαφορετική σε ό,τι αφορά την ενεργειακή ένταση, η οποία σήμερα είναι η υψηλότερη στην ΕΕ, λόγω της χαμηλής απόδοσης του ενεργειακού τομέα, η οποία οφείλεται κυρίως στην έντονη εξάρτηση από παραδοσιακά καύσιμα και μη αποδοτικές ενεργειακές τεχνολογίες, ειδικά στον τομέα της ηλεκτροπαραγωγής. Εκτός από τη συνεχιζόμενη εξάρτηση από το πετρέλαιο (57%), το κύριο χαρακτηριστικό του ενεργειακού συστήματος της χώρας είναι το ιδιαίτερα υψηλό ποσοστό συμμετοχής των στερεών καυσίμων (35%), το οποίο είναι υπερδιπλάσιο του κοινοτικού μέσου όρου και υψηλότερο από όλες τις άλλες χώρες της ΕΕ. Από την άλλη μεριά, το φυσικό αέριο εισήλθε στο ελληνικό ενεργειακό σύστημα μόλις το 1998 και κατέχει ακόμη ένα πολύ χαμηλό μερίδιο στο συνολικό ισοζύγιο.

Οι προσπάθειες της χώρας εντοπίζονται στην παρούσα φάση στην όσο το δυνατόν μεγαλύτερη εκμετάλλευση των Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας. Παρά τα σημαντικά

βήματα στον τομέα της ηλιακής θέρμανσης, όπου η Ελλάδα είναι πρωτοπόρος μεταξύ των κοινοτικών της εταιρών και παρά το πλούσιο ηλιακό και αιολικό δυναμικό της, η συμμετοχή των Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας στην πρωτογενή ενεργειακή ζήτηση είναι σχεδόν ίση με το κοινοτικό μέσο όρο.

Σχήμα 3: Ενεργειακή ένταση

Συνοψίζοντας τις τάσεις, η γρήγορη αύξηση της ενεργειακής κατανάλωσης, σε συνδυασμό με τη χαμηλή απόδοση των ενεργειακών μετατροπών και το υψηλό ποσοστό συμμετοχής ιδιαίτερα ρυπογόνων συμβατικών καυσίμων στο ελληνικό ενεργειακό σύστημα έχουν ως συνέπεια μια σημαντική αύξηση των ατμοσφαιρικών ρύπων. Ειδικότερα σε ό,τι αφορά τις εκπομπές CO₂ το μεγαλύτερο μερίδιο ευθύνης ανήκει στην ηλεκτροπαραγωγή (κυρίως λόγω της κυριαρχίας του λιγνίτη) και στον τομέα των μεταφορών. Για το λόγο αυτό, σε αντίθεση με την επικρατούσα τάση σε άλλες Ευρωπαϊκές χώρες -που παρουσιάζουν μία αποσύνδεση της οικονομικής μεγέθυνσης από την ενεργειακή κατανάλωση και τις ατμοσφαιρικές εκπομπές- στην Ελλάδα οι δεσμοί αυτοί παραμένουν ιδιαίτερα ισχυροί. Στην πραγματικότητα, η ενεργειακή κατανάλωση φαίνεται να αυξάνεται με ρυθμούς ταχύτερους του ΑΕΠ, ενώ οι εκπομπές CO₂ αυξάνονται γρηγορότερα και από την ενεργειακή κατανάλωση.

7. Η Ποιότητα της Ατμόσφαιρας

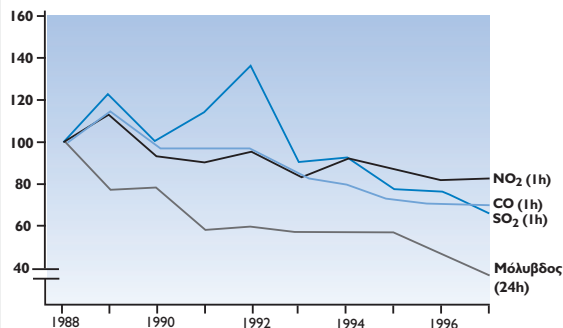
Το φαινόμενο της ατμοσφαιρικής ρύπανσης πλήττει κυρίως τα μεγάλα αστικά κέντρα. Η συνεχώς αυξανόμενη κυκλοφορία των οχημάτων συνεισφέρει σε ποσοστό άνω του 80% στις επιβαλβείς εκπομπές των οξειδίων του αζώτου στον αστικό χώρο. Ο βιομηχανικός και ο οικιακός τομέας συμμετέχουν με ένα αρκετά μικρότερο ποσοστό, 15,8% και 2,6% αντιστοίχως.

Η ατμοσφαιρική ρύπανση της Αθήνας είναι η πλέον γνωστή περίπτωση, με τις άλλες μεγάλες πόλεις της χώρας να ακολουθούν. Τα περισσότερα διαθέσιμα στοιχεία αφορούν στην ευρύτερη περιοχή της Αθήνας, όπου ζει σχεδόν ο μισός πληθυσμός της χώρας και συγκεντρώνεται ο κύριος όγκος των βιομηχανικών και εμπορικών δραστηριοτήτων. Επιπλέον, η Αθήνα είναι η πόλη στην οποία εφαρμόζονται πιλοτικά προγράμματα αντιμετώπισης της αστικής ρύπανσης.

Το οπτικό αποτέλεσμα της ατμοσφαιρικής ρύπανσης στην Αθήνα, το γνωστό «νέφος» -ένα καφετί σύννεφο αιθαλομίχλης πάνω από την πόλη- ταλαιπωρεί τους κατοίκους της από τις αρχές της δεκαετίας του '70. Η γεωμορφολογία και οι κλιματικές συνθήκες του λεκανοπεδίου της Αττικής ευνοούν την παγίδευση των ρύπων, οι οποίοι υποβάλλονται σε σειρά φωτοχημικών αντιδράσεων που παράγουν την χαρακτηριστική αιθαλομίχλη, ιδιαίτερα κατά τις ημέρες με ηλιοφάνεια και άπνοια.

Οι ατμοσφαιρικές συγκεντρώσεις των βασικότερων προϊόντων των φωτοχημικών αντιδράσεων, των οξειδίων του αζώτου και του όζοντος, δύο ιδιαίτερα τοξικών αερίων, αυξάνονταν με υψηλούς ρυθμούς μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του '80. Οι κυκλοφοριακοί περιορισμοί, με την εφαρμογή του μέτρου των «μονών – ζυγών», η ανανέωση του στόλου των λεωφορείων και των ταξί, τα οικονομικά κίνητρα για αντικατάσταση των συμβατικών επιβατικών οχημάτων με καινούργια καταλυτικής

Τάσεις ποιότητας της ατμόσφαιρας στην Αθήνα

ευθύνεται σε μεγάλο βαθμό για την φθορά των μαρμάρων της Ακρόπολης. Οι μειώσεις του θείου στα καύσιμα, τα προγράμματα ελέγχου και συντήρησης της οικιακής θέρμανσης και ο εξοπλισμός των βιομηχανικών μονάδων με φίλτρα αποθείωσης συνέβαλαν στη σημαντική μείωση των συγκεντρώσεων SO₂ στις μεγάλες πόλεις.

Σε εθνικό επίπεδο οι εκπομπές οξειδίων του αζώτου κυμαίνονται στα ίδια επίπεδα με αυτά της ΕΕ. Οι συνολικές εκπομπές NO₂ δεν μειώθηκαν από το 1980, παρά τις αξιοσημείωτες προσπάθειες

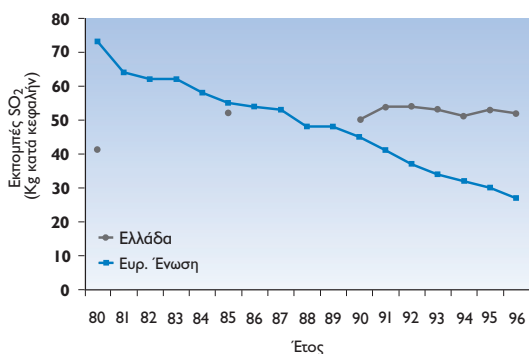
τεχνολογίας και η έναρξη της λειτουργίας του Μετρό της Αθήνας μείωσαν δραστικά τις εκπομπές. Από την άλλη μεριά, η μεγέθυνση του επιβατικού στόλου ιδιωτικών αυτοκινήτων και η συνακόλουθη επιδείνωση του κυκλοφοριακού στην Αθήνα φαίνεται να εξουδετερώνουν ως ένα βαθμό τις βελτιώσεις.

Η Αθήνα υπέφερε αρχικά από τις υψηλές συγκεντρώσεις διοξειδίου του θείου, λόγω κυρίως της περιεκτικότητας του πετρελαίου ντήζελ σε θείο, στη θέρμανση και στα οχήματα. Το διοξείδιο του θείου

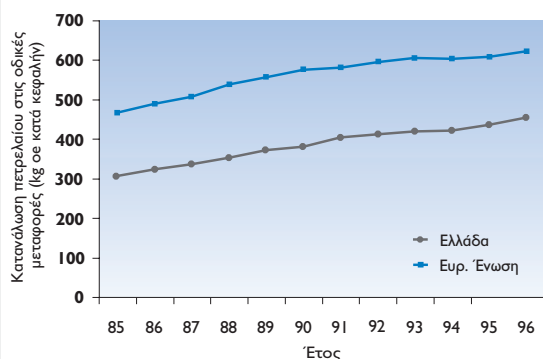
εισαγωγής και βελτίωσης των τεχνολογιών καταπολέμησης. Το κύριο εμπόδιο για την επίτευξη μιας σημαντικής μείωσης είναι η μεγάλη αύξηση στη χρήση βενζίνης και πετρελαίου στα οχήματα, που αντισταθμίζει τα οφέλη που αποκτώνται από την εισαγωγή αυτοκινήτων νέας τεχνολογίας.

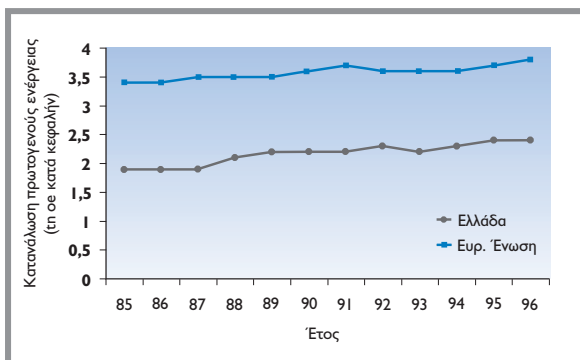
Οι κατά κεφαλήν εκπομπές διοξειδίου του θείου σε εθνικό επίπεδο είναι σημαντικά υψηλότερες από τον Ευρωπαϊκό μέσο όρο, ειδικά μετά το 1990. Μία ελαφρά μείωση παρουσιάστηκε το 1993, λόγω της μείωσης του περιεχομένου στα συνολικών εκπομπών. Η πλήρης εφαρμογή των τρεχουσών και προτεινομένων πολιτικών αναμένεται να μειώσει ουσιαστικά τις εκπομπές SO₂ μέχρι το 2010.

Η κατανάλωση βενζίνης και πετρελαίου από τα μηχανοκίνητα οχήματα είναι σημαντικά χαμηλότερη από τον Ευρωπαϊκό μέσο όρο. Από το 1985, η καταναλωτική τάση παρουσιάζει μία αξιοσημείωτη ετήσια αύξηση τόσο στην Ελλάδα όσο και στην ΕΕ. Η κατανάλωση προϊόντων πετρελαίου για τις οδικές μεταφορές αντιπροσωπεύει περισσότερο από το 40% της

καύσιμα θείου και της εισαγωγής εξοπλισμού αποθείωσης των απαερίων. Περισσότερο από το ήμισυ των εκπομπών SO₂ προέρχονται από την καύση σε μονάδες παραγωγής ενέργειας. Οι καύσεις στο μεταποιητικό βιομηχανικό τομέα και σε μη-βιομηχανικές εγκαταστάσεις παράγουν το 1/3 των

συνολικής τους κατανάλωσης και αποτελεί την κυριότερη πηγή για πολλούς ρύπους που εκπέμπονται στην ατμόσφαιρα. Η κατανάλωση πρωτογενούς ενέργειας στην Ελλάδα είναι σαφώς χαμηλότερη από τον Ευρωπαϊκό μέσο όρο. Από το 1985, η κατανάλωση παρουσιάζει μικρή αλλά σταθερή ετήσια αύξηση στην Ελλάδα και την ΕΕ. Ο δείκτης αυτός θεωρείται πολύ σημαντικός, καθ' ότι διάφορες τεχνολογικές βελτιώσεις μπορούν να μειώσουν ένα συγκεκριμένο ρύπο, αλλά ενδέχεται να έχουν περιορισμένα

αποτελέσματα εάν η ενεργειακή κατανάλωση συνεχίζει να αυξάνεται παράλληλα με την οικονομική μεγέθυνση.

Οι αστικές συγκεντρώσεις ατμοσφαιρικών ρύπων, όπως το μονοξείδιο του άνθρακα, ο μολύβδος και το διοξείδιο του θείου μειώθηκαν σε μεγάλο ποσοστό στις αστικές περιοχές. Σήμερα οι συγκεντρώσεις τους βρίσκονται σε κατώτερα επίπεδα από τα αντίστοιχα πρότυπα ποιοτικού ελέγχου της ΕΕ. Τα επίπεδα των αιωρούμενων σωματιδίων (TSP και PM10) έχουν επίσης μειωθεί σημαντικά, αλλά εξακολουθούν να υπερβαίνουν τα σχετικά Ευρωπαϊκά όρια.

8. Διαχείριση Στερεών Απορριμμάτων

Η θεαματική οικονομική ανάπτυξη, η μεγέθυνση των αστικών κέντρων της χώρας, η αύξηση του μαζικού τουρισμού, η άνοδος του βιοτικού επιπέδου και η αλλαγή των καταναλωτικών προτύπων οδήγησαν σε σημαντική αύξηση της ποσότητας των παραγομένων στερεών αποβλήτων κατά τις τελευταίες δεκαετίες. Η ετήσια παραγωγή αστικών στερεών απορριμμάτων ανέρχεται περίπου σε 4.000.000 τόνους, το 85% των οποίων συλλέγεται και διατίθεται συστηματικά. Το υπόλοιπο 15% αντιστοιχεί σε απομονωμένες ορεινές και νησιωτικές περιοχές, με ελλιπή συστήματα συλλογής και διαχείρισης. Περίπου το 8,7% των παραγομένων αστικών αποβλήτων ανακυκλώνεται (κυρίως γυαλί, χαρτί και αλουμίνιο). Το 55% των στερεών αποβλήτων αποτίθενται σε Χώρους Υγειονομικής Ταφής (ΧΥΤΑ), ενώ το υπόλοιπο σε περισσότερους από 2.000 ανεξέλεγκτους Χώρους Διάθεσης Απορριμμάτων και ένα ακόμη μεγαλύτερο αριθμό διάσπαρτων σημείων απόρριψης.

Η εν πολλοίς ανεξέλεγκτη διάθεση των στερεών απορριμμάτων αποτελεί βασική πηγή ρύπανσης των επιφανειακών και υπογείων υδάτων. Τα απορρίμματα μεταφέρονται από τον αέρα και μέσω της απορροής σε παράκτιες περιοχές και στη θάλασσα. Η αυτανάφλεξη των αποβλήτων, ιδιαίτερα σε ανεξέλεγκτους και αφύλακτους χώρους διάθεσης, ευθύνεται για την επιβάρυνση της ατμόσφαιρας με τοξικά αέρια όπως οι διοξίνες και, σε ένα 10% των περιπτώσεων, για την πρόκληση πυρκαγιών. Η ανεξέλεγκτη διάθεση αποτελεί σοβαρό κίνδυνο για την ανθρώπινη υγεία αλλά και για την πανίδα συνολικότερα. Η συμμόρφωση με την σχετική Ευρωπαϊκή νομοθεσία αποτελεί ακανθώδες ζήτημα. Σε κυβερνητικό επίπεδο αναγνωρίζεται ότι ραγδαίες μεταρρυθμίσεις στις ασκούμενες πολιτικές και κυρίως αλλαγές συμπεριφοράς και νοοτροπίας είναι απαραίτητες ώστε να εναρμονιστεί η χώρα με την κοινοτική νομοθεσία, στην κατεύθυνση της μείωσης των αποβλήτων.

Μία σειρά έργων διαχείρισης των στερεών αποβλήτων έχουν πραγματοποιηθεί τα τελευταία χρόνια στην Ελλάδα. 23 ΧΥΤΑ, 2 Κέντρα Ανακύκλωσης, 1 Εργοστάσιο Composting και 9 Σταθμοί Μεταφόρτωσης Στερεών Αποβλήτων, ενώ πολλοί ανεξέλεγκτοι ΧΔΑ έχουν παύσει να λειτουργούν. Πολλοί δήμοι της χώρας έχουν αναλάβει να καθαρίσουν τις ακτές τους με τη βοήθεια ειδικών μηχανημάτων καθαρισμού. Οι περισσότερες από τις παραπάνω ενέργειες, επικεντρώνονται μόνον στη διάθεση και επεξεργασία των, διαρκώς αυξανόμενων, στερεών απορριμμάτων (και όχι στη μείωση του όγκου τους). Ένα βασικό μειονέκτημα για την αποτελεσματικότητα των μέτρων που έχουν ληφθεί αποτελεί η ανεπαρκής λειτουργία ενός μεγάλου ποσοστού των ΧΥΤΑ, κυρίως λόγω ελλείψεως τεχνικής κατάρτισης του προσωπικού, αλλά και σκόπιμης παραβίασης των κανόνων λειτουργίας τους (π.χ. διάθεση επικίνδυνων αποβλήτων σε ΧΥΤΑ). Το πλέον δισεπίλυτο πρόβλημα, παρόλα αυτά, παραμένει η άρνηση πολλών δήμων και γενικότερα των τοπικών κοινωνιών να φιλοξενήσουν ΧΥΤΑ ή παρόμοιες

εγκαταστάσεις (πχ. μονάδες composting). Οι πολιτικές που θέτουν ως προτεραιότητα την ανακύκλωση, την επαναχρησιμοποίηση, το διαχωρισμό στην πηγή και την ελαχιστοποίηση της παραγόμενης ποσότητας στερεών αποβλήτων είναι σε γενικές γραμμές δύσκολο να αφομοιωθούν και να εφαρμοσθούν από το κοινό. Οι κυριότερες δυσκολίες που αντιμετωπίζει η Πολιτεία σε σχέση με τη διαχείριση των στερεών αποβλήτων είναι το υψηλό κόστος των σχετικών επενδύσεων, η ανεπάρκεια και η ακαταλληλότητα των τεχνικών υποδομών, τα προβλήματα στη συλλογή και η ελλιπής εκπαίδευση του κοινού.

Από την άλλη, σημαντική πρόοδος έχει σημειωθεί στη διαχείριση των επικινδύνων στερεών και της ιλύος. Η συνολική ετήσια παραγωγή τους ανερχόταν το 1998 σε 290.000 τόννους, μειωμένη κατά 33% σε σχέση με το 1988. Από την ετησίως παραγόμενη ποσότητα επικινδύνων στερεών αποβλήτων, το 76,14% αποθηκεύεται σε ασφαλείς ελεγχόμενους χώρους, το 22,73% ανακυκλώνεται και το 1,01% υφίσταται επεξεργασία με σταθεροποίηση, ενώ ένα ποσοστό 0,12% μεταφέρεται στο εξωτερικό για ανακύκλωση ή οριστική διάθεση.

Οι μπαταρίες των οχημάτων οδηγούνται για ανάκτηση του μολύβδου στα μεγάλα αστικά κέντρα, ενώ ένα Πρόγραμμα Δράσης για τη διαχείριση των χρησιμοποιούμενων ηλεκτρικών στηλών και μπαταριών είναι υπό έγκριση. Τα PCBs, είτε αποθηκεύονται με ασφαλή τρόπο, είτε εξάγονται σε χώρες με ειδικές εγκαταστάσεις επεξεργασίας. Τα χρησιμοποιούμενα ορυκτέλαια (ετήσια παραγωγή στην Ελλάδα: 64-70 χιλιάδες τόννοι) υπόκεινται σε διαδικασίες αναγέννησης ή επαναχρησιμοποίησης, χωρίς προηγούμενη αναγέννηση (π.χ. καύσιμα). Η συλλογή των ορυκτελαίων είναι προβληματική, ιδιαίτερα σε απομονωμένες και απομακρυσμένες περιοχές της χώρας, όπως οι νησιωτικές. Ένα άγνωστο μέρος των ορυκτελαίων απορρίπτεται παράνομα. Τα νοσοκομειακά απόβλητα αποτεφρώνονται και υπολογίζονται σε 40 τόννους ημερησίως. Εκτιμάται ότι ένα 50% των νοσηλευτικών ιδρυμάτων της χώρας διαθέτουν αποτεφρωτικό κλίβανο.

Ένα κρίσιμο ζήτημα προτεραιότητας για τη διαχείριση των στερεών αποβλήτων είναι η διάθεση των οικοδομικών υλικών τα οποία, στις περισσότερες περιπτώσεις, απορρίπτονται παράνομα. Το ίδιο ισχύει για τα ογκώδη υλικά και για διάφορες άλλες ειδικές κατηγορίες όπως ψυγεία, λέβητες, υπολογιστές κλπ. Για την ώρα και οι δύο κατηγορίες απορριμμάτων αποτίθενται μαζί με τα αστικά ή τα οικοδομικά υλικά. Αποτελεί πάντως κοινή παραδοχή ότι η μείωση στην πηγή, η επαναχρησιμοποίηση και η ανακύκλωση είναι μονόδρομος ενώ, όσον αφορά τους μικρούς Δήμους, πρέπει σύντομα να υποχρεωθούν να βρουν λύση για την ασφαλή διάθεση των αποβλήτων τους.

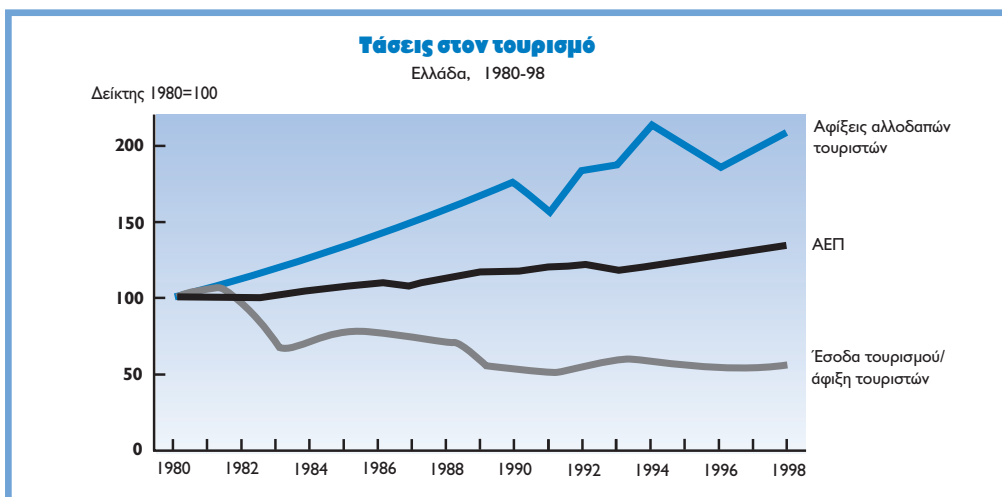
9. Τουρισμός και Παράκτιο Περιβάλλον

Το ιδιαίτερα ελκυστικό φυσικό περιβάλλον σε συνδυασμό με το μοναδικό ανθρωπογενές τοπίο της Ελλάδας αποτελεί ισχυρό πόλο έλξης για τον τουρισμό. Ο τουρισμός είναι μία σημαντική οικονομική δραστηριότητα που αντιστοιχεί στο 6% του ΑΕΠ της χώρας. Μετά από μία περίοδο ταχύτατης ανάπτυξης, δύο περίπου δεκαετιών (ο μέσος ετήσιος ρυθμός ανάπτυξης ήταν 4% τη δεκαετία του '80), ο αριθμός των αλλοδαπών τουριστών που έφταναν στη χώρα σταθεροποιήθηκε περί τις 12 εκατομμύρια αφίξεις ετησίως. Μετά την εξασθένιση της μαζικής τουριστικής ανάπτυξης, διαπιστώθηκε βαθμιαία η σημαντική επίπτωσή της στο περιβάλλον. Στην πραγματικότητα, η ασθμαίνουσα αύξηση της τουριστικής δραστηριότητας τα τελευταία χρόνια συνοδεύτηκε από μείωση του σχετικού εισοδήματος του τομέα κατά 6% από το 1994. Η περιβαλλοντική υποβάθμιση αποτελεί έναν από τους βασικότερους παράγοντες που οδήγησαν σε αυτή τη μείωση.

Οι πλέον ευαίσθητες στην τουριστική πίεση περιοχές είναι φυσικά οι παράκτιες, στις οποίες συγκεντρώνεται και ο κύριος όγκος των τουριστών. Η υπερανάπτυξη τουριστικών υπηρεσιών, βασισμένη στη λογική των υψηλών ρυθμών ανάπτυξης, κατέληξε στην υπερπροσφορά κλινών. Παρά την πολιτική χαμηλών τιμών για την προσέλκυση οργανωμένου μαζικού τουρισμού, ο βαθμός πληρότητας των ξενοδοχείων δεν ξεπερνά το 70% κατά την τουριστική περίοδο. Εκτός από την εποχιακή και χωρική συγκέντρωση του τουρισμού κατά τη θερινή περίοδο, στις παράκτιες περιοχές, η βασική αιτία για την υποβάθμιση του παράκτιου περιβάλλοντος είναι η συνακόλουθη με τον τουρισμό αστικοποίηση. Η εξάπλωση αυθαιρέτων θερινών κατοικιών και ενοικιαζομένων δωματίων, η αύξουσα προσέλκυση ποικίλων οικονομικών δραστηριοτήτων και η υψηλή πυκνότητα οδικών αρτηριών και άλλων υποδομών, στοιχειοθετούν μειζονες διαταραχές για το περιβάλλον. Η απασχόληση στον τουριστικό τομέα, αν και εποχιακή, είναι αρκετά καλοπληρωμένη ώστε να προσελκύει τους εργαζόμενους στον γεωργικό τομέα. Άμεσο αποτέλεσμα αυτής της αλλαγής είναι η εγκατάλειψη των καλλιεργουμένων εκτάσεων, ειδικά στις

νησιωτικές περιοχές, με αρνητικές επιπτώσεις στο παραδοσιακό ελληνικό τοπίο και στην καθημερινή ζωή των κατοίκων. Η εκτεταμένη καταστροφή των αναβαθμών έχει μεγάλες επιπτώσεις στην υδατική οικονομία και τη βιοποικιλότητα των νησιών.

Η πλέον οφθαλμοφανής επίπτωση της πίεσης στο παράκτιο περιβάλλον, είναι ο συνωστισμός στις παραλίες. Η αλόγιστη κατανάλωση νερού κατά την άνομβρη περίοδο, προκαλεί πιέσεις στους υδάτινους πόρους, ιδιαίτερα στα μικρά νησιά. Η υψηλή ζήτηση νερού και ιδιαίτερα η υπεράντληση έχει πολλαπλές επιπτώσεις σε αυτές τις περιοχές, όπως η μη-αντιστρεπτή υφαλμύρωση των υπόγειων υδροφορέων. Η τουριστική βιομηχανία είναι, επίσης, παραγωγός μεγάλων ποσοτήτων στερεών αποβλήτων. Οι τοπικές αρχές είναι αδύνατον, τις περισσότερες φορές, να αντεπεξέλθουν αποτελεσματικά σε αυτή την παραγωγή. Ο καθαρισμός των ακτών με τη χρήση ειδικών μηχανημάτων έχει γίνει κοινή πρακτική. Φόβοι, όμως, έχουν εκφραστεί ότι αυτές οι μέθοδοι προκαλούν διάβρωση και καταστρέφουν τις παραλίες. Η επεξεργασία των λυμάτων, η παραγωγή ηλεκτρικού ρεύματος, οι ιατρικές και άλλες υπηρεσίες, παρουσιάζονται συχνά ανεπαρκείς κατά τις περιόδους αιχμής. Παρ' όλα αυτά η πλέον ορατή διαταραχή είναι η πληθώρα οδικών αρτηριών κατά μήκος των ακτών που οδηγούν στους τουριστικούς προορισμούς.

Η μεγάλη γεωγραφική και κλιματική ποικιλότητα, σε συνδυασμό με την εναλλαγή του ελληνικού φυσικού και ανθρωπογενούς τοπίου, καθιστά ανασφαλές οποιαδήποτε αβίαστο γενικό συμπέρασμα. Η ποιότητα του περιβάλλοντος και οι απειλές από την τουριστική δραστηριότητα δεν μπορούν να εξετασθούν παρά μόνο κατά περίπτωση. Η πρόσφατη αλλαγή πολιτικής στην κατεύθυνση της διασποράς -χωρικής και χρονικής- του τουρισμού, συνιστά μία προσπάθεια να αντιμετωπισθούν τα προβλήματα από την τουριστική δραστηριότητα και να ενισχυθεί η αγορά. Η πολιτική αυτή δείχνει πολλά υποσχόμενη οικονομικά για τις παραμελημένες έως τώρα αγροτικές περιοχές και παρουσιάζεται φιλική προς το περιβάλλον.

Με μια προσεκτικότερη ματιά, όμως, η εφαρμογή αυτής της πολιτικής αφήνει κάποια ερωτηματικά τόσο από οικονομικής όσο και από περιβαλλοντικής άποψης, καθώς επιδοτεί την κατασκευή πολυτελών ξενοδοχειακών μονάδων, μαρινών και γηπέδων γκολφ. Πολλές από τις ήδη κατασκευασμένες μαρίνες δεν είναι λειτουργικές, αφού στερούνται επαρκούς εξοπλισμού. Οι εγκαταστάσεις γκολφ είναι αμφιλεγόμενες, κυρίως λόγω των υψηλών τους απαιτήσεων σε υδατικούς πόρους. Τέλος, επιχορηγήσεις δίνονται για πίστες σκι, οι οποίες όμως ενίοτε κατασκευάζονται σε προστατευόμενες περιοχές ή σε πλαγιές όπου η κλίση δεν το επιτρέπει. Η παράλληλη προώθηση αγρο- και οικο-τουριστικών δραστηριοτήτων είναι μία προσπάθεια να δοθεί έμφαση σε περισσότερο οικολογικές μορφές τουρισμού, που σέβονται τη φύση και το περιβάλλον. Εκφράζονται, όμως, ποικίλες επιφυλάξεις για την εξάπλωση του τουρισμού σε ευαίσθητα οικοσυστήματα. Κατά συνέπεια, μέτρα όπως η επέκταση της τουριστικής περιόδου και η προσθήκη νέων περιοχών και δραστηριοτήτων απαιτούν προσεκτικούς χειρισμούς, ώστε να συνυπολογισθεί η φέρουσα ικανότητα των φυσικών οικοσυστημάτων. Οι τοπικές αρχές, οι ίδιοι οι πολίτες και ειδικά οι τουριστικοί πράκτορες θα πρέπει να είναι κατάλληλα προετοιμασμένοι να αντεπεξέλθουν ουσιαστικά σε αυτή την αποστολή.

Ο δρόμος προς την αειφορία

Αναμφίβολα, η διατήρηση του περιβάλλοντος σε υψηλά ποιοτικά επίπεδα, αποτελεί για την Ελλάδα κορυφαία πρόκληση. Ορισμένα θετικά βήματα ήδη έχουν πραγματοποιηθεί, χωρίς όμως ακόμα η χώρα να έχει ενσωματώσει ικανοποιητικά την περιβαλλοντική συνιστώσα στο σύνολο των τομεακών της πολιτικών. Στην κατεύθυνση αυτή, το Εθνικό Κέντρο Περιβάλλοντος και Αειφόρου Ανάπτυξης (ΕΚΠΑΑ) θέτει τις ακόλουθες προτεραιότητες:

- Επικύρωση και εφαρμογή όλων των πολυμερών συμφωνιών που αφορούν το περιβάλλον και έχουν υπογραφεί από την Ελλάδα, καθώς και συμμόρφωση της χώρας με τις διεθνείς της υποχρεώσεις.
- Προώθηση των πρωτοβουλιών για την αναδιάρθρωση του συστήματος της Παγκόσμιας Περιβαλλοντικής Διακυβέρνησης, εν όψει της Διάσκεψης Κορυφής ΡΙΟ+10.
- Παρακολούθηση της συστηματικής εναρμόνισης και εφαρμογής της Ευρωπαϊκής Νομοθεσίας.
- Δημιουργία κατάλληλων μηχανισμών για την κατασκευή και διάδοση αξιόπιστων, ευέλικτων και χρηστικών δικτύων πληροφοριών για το περιβάλλον.
- Βελτίωση των μηχανισμών σύνταξης εκθέσεων και συστηματική έκδοση της Κατάστασης του Περιβάλλοντος, ενός συστήματος Περιβαλλοντικών Δεικτών και μιας Στρατηγικής για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη συνοδευόμενης από αντίστοιχο Σχέδιο Δράσης, με σαφείς στόχους και μετρήσιμα μεγέθη.
- Ανάπτυξη νέων μηχανισμών για την πλήρη ενσωμάτωση της περιβαλλοντικής διάστασης σε συγκεκριμένους τομείς (γεωργία, μεταφορές, βιομηχανία, τουρισμός) καθώς και στις κοινωνικές πολιτικές.
- Εσωτερικοποίηση του «αναπτυξιακού κόστους» με τη χρήση οικονομικών εργαλείων και επίσπευση της πλήρους εφαρμογής της αρχής «ο ρυπαίνων και ο χρήστης πληρώνει».
- Περαιτέρω ενθάρρυνση της συμμετοχής του κοινού στη διαδικασία λήψης αποφάσεων, χρηματοδότηση προγραμμάτων περιβαλλοντικής εκπαίδευσης στα σχολεία και στους επαγγελματικούς χώρους και δημιουργία μονίμων διαβουλευσεων με το απλό κοινό, τους αρμόδιους φορείς και την επιστημονική κοινότητα.
- Ενίσχυση των ικανοτήτων της διοίκησης σε θέματα περιβάλλοντος σε εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο, με την ενθάρρυνση συνεργασιών και αναβάθμιση της τεχνικής υποστήριξης και της πληροφοριακής υποδομής.
- Επιβολή περιβαλλοντικών και χωροτακτικών ρυθμίσεων, μέσω της βελτίωσης των μηχανισμών ελέγχου, αναφοράς, πρόληψης και αδειοδότησης.

ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ & ΑΕΙΦΟΡΟΥ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Βίλα Καζούλη, Κηφισίας & Γρηγ. Λαμπράκη 1, Κηφισιά, Τ.Κ. 14561

Τηλ.: 8089271, -2, Fax: 8084707, e-mail: ekpa@edpp.gr

Το Εθνικό Κέντρο Περιβάλλοντος και Αειφόρου Ανάπτυξης (ΕΚΠΑ) συγκροτήθηκε με το Π.Δ. 325/2000 (ΦΕΚ 266 Α΄ της 8.12.2000).

Οι σκοποί της ίδρυσης του ΕΚΠΑ, είναι:

- Η συλλογή, ταξινόμηση και επεξεργασία στοιχείων και δεδομένων για το περιβάλλον και η παροχή αντικειμενικών, αξιόπιστων και συγκρίσιμων πληροφοριών σε δημόσιους και ιδιωτικούς χρήστες.
- Η επιστημονική συμβολή στην επεξεργασία, εφαρμογή και αξιολόγηση πολιτικών, προγραμμάτων και μέτρων που αφορούν στο περιβάλλον και τη βιώσιμη ανάπτυξη, σε συνάρτηση με τις διεθνείς και ευρωπαϊκές δραστηριότητες της χώρας, η αντίστοιχη επιστημονική υποστήριξη της διοίκησης και η υποβολή προτάσεων στους αρμόδιους φορείς.
- Η τεχνική και επιστημονική στήριξη εθνικών, κοινοτικών και διεθνών προγραμμάτων και δράσεων, που αφορούν στο περιβάλλον.
- Η κατάρτιση και επιμόρφωση διαφόρων επαγγελματικών ομάδων, καθώς και η ενημέρωση και ευαισθητοποίηση των πολιτών σε θέματα περιβάλλοντος και βιώσιμης ανάπτυξης.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε, με αλφαβητική σειρά, όλους όσους συνεργάστηκαν, χωρίς την πολύτιμη συμβολή των οποίων η παρούσα έκδοση δε θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί:

Ανδρεαδάκης Α., Καθηγητής ΕΜΠ

Γιάσoglou Ν., Πρόεδρος της Εθνικής Επιτροπής Κατά της Ερημοποίησης

Γκαϊτλίκ Μ., Βιολόγος, Σύμβουλος Υφυπουργού ΠΕΧΩΔΕ

Διακουλάκη Δ., Αναπλ. Καθηγήτρια ΕΜΠ

Κοκκώσης Χ., Καθηγητής Παν/μίου Αιγαίου

Κούρτελη Χ., Διαχειριστική Αρχή ΕΠΠΕΡ, ΥΠΕΧΩΔΕ

Λάλας Δ., Διευθυντής Εθνικού Αστεροσκοπείου Αθηνών

Λασκαράτος Α., Καθηγητής ΕΜΠ, Εθνικός Αντιπρόσωπος ΜΑΡ

Λουκάτος Α., Χημικός-Περιβαλλοντολόγος

Μπεόπουλος Ν., Καθηγητής Γεωπονικού Παν/μίου Αθηνών

Μπεριάτος Η., Γενικός Γραμματέας ΥΠΕΧΩΔΕ

Νικολάου Κ., Χημικός-Περιβαλλοντολόγος, Οργανισμός Θεσσαλονίκης, ΕΑΠ

Οικονόμου Δ., Καθηγητής Παν/μίου Θεσσαλίας

Παπαγεωργίου Α., Δασολόγος-Περιβαλλοντολόγος

Πέππα Μ., Δ.Δ. & ΕΟΚ, ΥΠΕΧΩΔΕ

Πολίτης Γ., Νομικός, Διευθυντής Γραφείου Υφυπουργού ΠΕΧΩΔΕ

Τσίτσος Δ., Μηχανολόγος-Περιβαλλοντολόγος, Σύμβουλος Υπουργού ΠΕΧΩΔΕ

Χατζηλάκου Δ., Βιολόγος, Σύμβουλος Υφυπουργού ΠΕΧΩΔΕ

Γενικός Συντονισμός: Μιχάλης Μοδινός, Πρόεδρος ΕΚΠΑ

Διαμόρφωση κειμένων: Προκόπης Γαβριήλ, ΔΙΠΕ – ΕΚΠΑ

Συντονισμός έκδοσης: Εύη Τσιτρίδου, ΕΚΠΑ

Πίνακες-διαγράμματα: Αλέξανδρος Δεληγιάννης, ΕΚΠΑ

Παραγωγή, εκτύπωση: ΒΙΒΛΙΟΣΥΝΕΡΓΑΤΙΚΗ Α.Ε.Π.Ε.Ε.,

Φειδίου 18, 10678 Αθήνα, Τηλ.: 3813109, Fax: 3824134

Σχεδιασμός εντύπου: Ζωή Παναγιωτοπούλου

Η έκδοση αυτή χρηματοδοτήθηκε
από το Μεσογειακό Σχέδιο Δράσης
του Προγράμματος των Ηνωμένων Εθνών για το Περιβάλλον
(MAP/UNEP)

